

Båtsfjord kommune

Evaluering anbudsrunde pensjon

3.november 2009

Aon Grieg

Sammendrag

Båtsfjord kommune har inngått avtale med Aon Grieg om å konkurranseutsette Båtsfjord kommunes tjenestepensjonsordning, fellesordningen.

Konkurranseutsettingen omfatter ikke sykepleiere og pedagogisk personell, som fortsatt er med i monopolordninger i henholdsvis KLP og SPK.

Først i rapporten kommer en beskrivelse av hendelser i prosessen. Dernext følger økonomisk analyse av de innkomne tilbudene, samt vurdering av øvrige kriterier benyttet i konkurransen.

Rapporten inneholder dernest flere kapitler der faglige forutsetninger av betydning for tilbudsanalysen drøftes, herunder en kort oversikt over de viktigste elementene i en kommunal pensjonsordning, samt en finansiell analyse av tilbyderne, og en omfattende demografisk analyse av Båtsfjord kommune.

Denne evalueringen er ment å kunne benyttes som grunnlag for valg av ny leverandør til kommunens pensjonsordning i 2010 sammen med øvrige deler av den nokså omfattende innkjøpsprosessen.

Bergen 22. oktober 2009

Oppdatert 3. november 2009

Olav Botnen

Innhold

Sammendrag	2
Innhold	3
Om prosessen	5
Offentlige anskaffelser	5
Kriterier	5
Prosedyrevalg	5
Konkurransesgrunnlaget	5
Tilbud	5
Sluttforhandlinger	6
Beslutningsfrist	6
Merknader til tilbudene	6
Økonomisk analyse Båtsfjord kommune	7
Analysemetodikk.....	7
Årsaker til ulik årlig premie	7
Andre forutsetninger benyttet i denne analysen	8
Premiesammenligning	9
Oppsummering	10
Rangering av kriteriet Totaløkonomi (60,0 %)	11
Forutsigbarhet	12
Innledning	12
Rangering av kriteriet forutsigbarhet (7,5 %)	12
Service	13
Oppsummering av kapitlet	13
Rangering Servicekriteriet (20,0 %).....	13
Grundighet	14
Rangering grundighet (2,5 %).....	14
Soliditet	15
Rangering soliditet (5 %)	15
Historisk avkastning	16
Rangering historisk avkastning (5 %)	18
Oppsummering tilbudskonkurranse Båtsfjord kommune	19
Aksjemarkedene 2008	20
Avkastning og aktivaallokering 2008	21
2009 - fortsatt krevende finansmarkeder	23
Konsekvenser av ny Offentlig tjenestepensjon – Arbeidsgiverperspektiv	29
Nærmere om premie.....	29

Kostnad	30
Rammebetingelser	30
Pensjonsreformen	31
Politisk bakgrunn - Forliket i 2005	31
Hovedpunkter i ny folketrygd	31
Analyse av modellen for opptjening av alderspensjon.....	31
Særskilt om offentlige tjenstepensjonsordninger i Stortingsforliket	32
OfTP - utvalget.....	32
Forhandlingene.....	33
Konsekvenser	34
Innledning	34
Regulering.....	34
Levealdersjustering	34
Tapt samordningsfordel.....	35
Oppsummering	36
Det kommunale pensjonsmarkedet – oppsummering	37
Markedsutviklingen 1998 – 2009.....	37
Fond kommunal bransje 2004 – 2008	37
Demografisk analyse Båtsfjord kommune 1.1.2009	39
Innledning	39
Status per 1.1.2009.....	40
Demografiske profiler	41
Uføreanalyse	42
Årskull.....	42
Særskilt om AFP i Båtsfjord kommune	44

Om prosessen

Offentlige anskaffelser

Tilbudsinnhenting er foretatt i samsvar med lov om offentlig anskaffelse med tilhørende forskrifter.

Kriterier

Etter det offentlige anskaffelsesregelverket skal valg av leverandør skje etter objektive kriterier fastsatt og vektet på forhånd.

Kriteriene er vedtatt av kommunestyret 18. juni 2009

Prosedyrevalg

Aon Grieg er faglig av den oppfatning at kjøp med forhandlinger etter forutgående utlysning er både best tilpasset tjenestens art og innkjøpsfaglig legitimt. Kommunestyret besluttet å følge en slik prosedyre.

Konkurransen ble lyst ut 30. juni 2009 med prekvalifiseringsfrist 3. august 2009.

I markedet finnes det nå tre mulige leverandører som er i stand til å motta Båtsfjord kommune som kunde allerede fra 1.1.2010:

KLP
Storebrand
Vital

Disse tre var identiske med de som oppfylte kravene for å få ut konkurransegrunnlaget.

I et lengre perspektiv kan det muligens komme flere leverandører på banen.

Konkurransegrunnlaget

Konkurransegrunnlaget bygger på Pensjonskontorets mal med supplerende spørsmål. Omtrent tilsvarende mal blir benyttet i anbud for

I perioden 3. august til 24. august ble det mottatt en del avklarende spørsmål til datagrunnlaget, levert av Storebrand. Særlig KLP stilte omfattende spørsmål.

I tråd med god innkjøpsskikk ble mottatte svar formidlet likt til alle tilbydere. Informasjon ble gitt helt fram til 24. august.

Tilbud

Tilbudsfrist ble i konkurransegrunnlaget fastsatt til 24. august klokken 1445. Innen fristen var det mottatt tilbud fra de tre nevnte leverandører.

Alle tilbudene ble ansett som komplette besvarelser.

Sluttforhandlinger

Det ble avholdt sluttforhandlinger den 17. september. Vi vil si at forhandlingene i sum gav gode resultater.

Beslutningsfrist

Siste frist for å ta beslutning om ny leverandør er 1. desember etter HTA, mens siste frist for å ta beslutning om oppsigelse av dagens leverandør er utgangen av september måned etter HTA.

Det skal bemerkes at det etter lov om forsikringsvirksomhet (og KLPs vedtekter) gjelder en maksimal oppsigelsesfrist på to måneder, det vil si utgangen av oktober måned. Det er ikke prinsipielt testet hvorvidt tariffpartene kan binde seg til å overholde en lengre frist, men det er den praksis som ble etablert og overholdt siden høsten 2004.

Videre pålegges kommunene i HTA å ta endelig beslutning om valg av selskap innen 1. desember. Dette ble høsten 2004 tolket som i løpet av dagen 1. desember. Etter en protokollert tolkning av HTA 2.1.8. fra partene i november 2001 må også endelig selskapsvalg tas i selve kommunestyret. For å være i overensstemmelse med tariffavtalen bør den mest konservative tolkningen legges til grunn, mens oppsigelser foretatt i oktober eller endelig beslutning fattet i desember allikevel vil være gyldige og bindende vedtak i forhold til andre instanser

Merknader til tilbudene

Medlemslister

Storebrand, KLP og Vital har alle levert medlemslister fullt ut i samsvar med kravet i tilbudsutsendelsen. Individuell premie og reservekrav kan dermed verifiseres som en sum av kontrollerbare enkeltposter.

Demografisk sammensetning av bestanden

Aon Grieg har i konkurransegrunnlaget forespurt om demografiske data for de respektive utjevningsselskaper og risikofellesskaper fra alle aktuelle leverandører

Slike data er mottatt fra alle tilbydere og lagt til grunn som genuine.

Produktmeldinger

Pensjonskontoret har 22. oktober 2009 avgitt følgende uttalelse vedrørende godkjente produkter.

Så langt Pensjonskontoret er informert har leverandørene produkter som er i henhold til HTA-bestemmelsene inklusive partenes brev av 25.9.2009.

Pensjonskontoret vil den 12. november 2009 behandle forhold rundt bl.a. prisfastsettelsen av TPO - produktet, og kan komme til å fatte vedtak i forhold til dette.

Økonomisk analyse Båtsfjord kommune

Analysemetodikk

Vi har sagt at vi vil se på pensjonsøkonomien over perioden på minimum to år, med opsjon på ett + ett + ett, som gir perioden 2011 - 2014.

Hovedhensikten med den økonomiske analysen er dermed å komme frem til beslutningsparameter som representerer et det mest sannsynlige økonomisk bildet for kommunen de neste fem år.

Vi har også sagt at leverandørens juridisk bindende tilbud eller verifiserbare utsagn vil legges til grunn der dette er inkludert i tilbudet, for øvrig legges våre forventninger til grunn.

For 2010 er det lagt til grunn at alle premieelementer unntatt reguleringspremie er bindende. Elementene AFP 65 og bruttogaranti er strengt tatt ikke det, men ingen av de to evaluerte leverandørene har avveket fra tilbud på disse størrelsene det første året.

For perioden 2011-2014 har leverandørene i noe ulik grad utstedt garantier for enkelte av premie - elementene. For disse elementene er tilbydernes opplysninger lagt til grunn.

For øvrig er egen evaluering av utviklingen lagt til grunn. Den er igjen basert på tilgjengelige opplysninger og statistikk.

Årsaker til ulik årlig premie

Lavere ytelser

Leverandøren kan oppnå lavere sparepremie ved å forsikre lavere ytelser. De ansatte skal ha det samme i pensjon ved pensjonering

Vi har gjennomgått medlemslistene fra leverandørene som ble levert. Analyser viste at Storebrand forsikret lavere ytelse enn Vital og KLP. Nærmere analyser viste at Storebrand hadde forutsatt et høyere fradrag for grunnpensjon (0,85 G) og dermed selv forsikret lavere ytelser. I forhandlingene ble tilbudet korrigeret til korrekt fradrag (0,75 G)

Det har også vært ulik praksis for fradrag for folketrygdens særtilllegg, KLP har benyttet et vektet snitt av høy sats (for enslige) og lav sats (for gifte) mens Vital og Storebrand benyttet utelukkende høy sats.

Etter brev fra tariffpartene 25. september har alle leverandører tilpasset seg dette og levert oppdaterte medlemslister. KLP sine forutsetninger ble ikke endret som følger av brevet, og har dermed ikke måtte levere ytterligere medlemslister.

Lengre finansieringstid

Leverandøren kan oppnå lavere premie ved å kreve den inn i flere år. Det er ikke funnet vesentlige forskjeller på dette.

Annet grunnlag

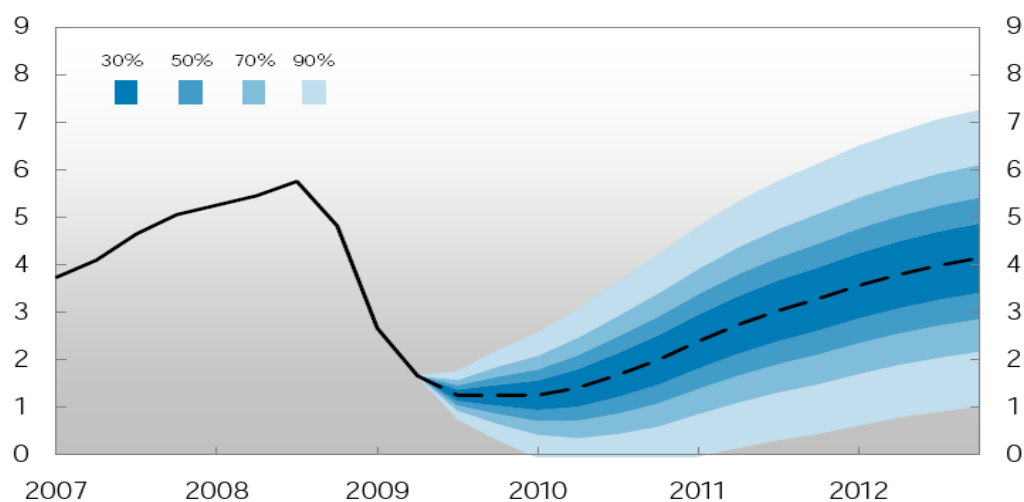
Leverandøren kan oppnå lavere premie ved å kreve den inn av et større pensjonsgrunnlag, enten på den enkelte person eller ved å ta med flere grupper av personer inn i grunnlaget. Vi har ikke funnet dekning for at det er vesentlige forskjeller her.

Andre forutsetninger benyttet i denne analysen

Vi forutsetter at rentegarantien blir priset likt igjennom perioden. Dette vil sannsynligvis ikke faktisk være tilfelle, da en lang rekke faktorer som påvirker prisen endrer seg, ikke minst utviklingen i renter og finansmarked. Dog er det vanskelig nå å se faktorer som påvirker tilbyderens prising ulikt.

Vi legger til grunn risikofri rente i samsvar med Norges Bank referansebane i pengepolitisk rapport 2. Volatilitet i leverandørenes ulike porteføljer er estimert basert på observert volatilitet i underliggende aktivaklasser i perioden 1920 – 2007.¹ De konkrete porteføljene er observert per 30.6.2009, og det er også tatt hensyn til målsatt aksjeandel oppgitt fra leverandørene.

Figur 1.15a Anslag på styringsrenten i referansebanen med usikkerhetsvifte. Kvartalstall. Prosent. 1. kv. 2007 – 4. kv. 2012

Kilde: Norges Bank

¹ TOTX/OSEBX for Norge, NYSE / MSCIW for verden

Premiesammenligning

I henhold til krav i Hovedtariffavtalen er de fleste premieelementene gjenstand for utjevning. Det vil si at alle kommuner hos samme leverandør har lik pris. Dette gjelder alle de følgende elementer unntatt AFP 62, pris for rentegaranti og forvaltningshonorar.

Nettopremien består av følgende elementer:

- **Premie til alderspensjon m. m:** Den delen av pensjonspremien som settes av til alderspensjon. I prinsippet skal sparepremien være lik for alle tilbydere.
- **Premie til uførepensjon m. m:** Dette elementet skal dekke uforutsett risiko som for eksempel uføre.
- Nettopremien i avgitte tilbud 24. august:
  - o Storebrand 7,45 % av pensjonsgrunnlaget
  - o KLP 7,51 % av pensjonsgrunnlaget
  - o Vital 6,65 % av pensjonsgrunnlaget

Revidert tilbud (etter brev 25. september) fra tilbyderne gav følgende nettopremier:

- o Storebrand 6,95 % av pensjonsgrunnlaget
- o KLP 7,51 % av pensjonsgrunnlaget
- o Vital 6,75 % av pensjonsgrunnlaget

Nettopremien er garantert for et år av gangen og ved tilslag fra en kunde, bindes nettopremien for hele utjevningsfellesskapet hos valgte leverandør.

Omkostninger

- summen av driftsomkostninger slik de fremkommer i tilbudene
- Omkostningsforventningene er styrt av lovnader gitt fra de ulike tilbyderne, ellers er Aon Griegs beste estimat over fremtidig utvikling i kostnadene lagt til grunn
- Ulike garantier overstyrer våre forventninger - slik at tilbyderne kommer nesten likt ut her

Termintillegg:

- Det beregnes termintillegg fordi premien betales i terminer.
- Det er tatt hensyn til tilbudenes eksplisitte termintillegg i analysen.
- Også her kommer tilbyderne noenlunde likt ut.

Bruttogaranti

- utgifter som kommer på for å sikre en samlet bruttopensjon inkludert folketrygdens ytelser på minst 66 % av pensjonsgivende lønn ved full opptjening i tjenstepensjonsordningen, uavhengig av hva folketrygden faktisk viser seg å bli.
- Tilbudene er forholdsvis like

AFP65:

- utgifter til AFP mellom 65 og 67 år

AFP62

- utgifter til AFP mellom 62 og 65 år
- I Storebrand og Vital er det lagt til grunn faktiske utgifter for AFP i Båtsfjord kommune basert på 40 % uttakfrekvens i perioden 2010 - 2014
- I KLP er det lagt til grunn tilsvarende, med mindre KLP sitt fastpristilbud er bedre. KLP er alene om å ha et fastpristilbud på dette elementet
- KLP kommer litt foran på dette elementet i den lange enden

Kapitalkostnader

For det første kan det være nødvendig med tilskudd fra kommunale midler for å tilfredsstille krav til fondsavsetning i det nye selskapet. Resultatet av flytteoppgjøret avgjøres av de ulike reservekravene selskapene stiller, og vil medføre en kostnad eller gevinst avhengig av positivt eller negativ flyttebalanse. Det er medregnet en rente av denne balansen som kostnad.

For det andre medfører et eventuelt skifte til KLP et krav om innskudd av egenkapital på 3,1 millioner 1.1.2010, samt en forventning om ytterligere innkalling tilsvarende om lag 400 000 – 500 000 kroner hvert år. I analysen er det beregnet en kostnad ved at den til enhver tid inntående egenkapital multipliseres med en faktor som består av tre ledd:

- Ledd 1 = Rente for alternativ plassering (for eksempel bank).
- Ledd 2 = Risikopremie for at egenkapitalen i KLP går helt eller delvis tapt som følge av negativ markedsutvikling eller som følge av selskapsspesifikke forhold, samt også kostnad ved å måtte fremskaffe tilsvarende likviditet til andre formål, i sum i denne analysen satt til 2,0 %.
- Ledd 3 = Rente som tilføres premiefondet og er disponibelt for kunden. (Inntektspost)

Basert på den finansielle analysen blir det ikke lagt til grunn her at det er noen forskjell i forventet avkastning over femårsperioden. I sammenlikningen av leverandørene er det lagt til grunn den mest sannsynlige investeringsporteføljen en vil velge i Storebrand, KLP eller Vital.

Reguleringspremie for forventet økning i lønn og pensjon er ikke medtatt i evalueringen. Summen det blir målt på er derfor et godt stykke under den reelle forventede pensjonsutgiften for 2010.

Oppsummering

Nedenfor gjengis en oppsummering av den økonomiske beslutningslinjen i et fem års perspektiv i kroner.

Samleoversikt	i tusen kr				
	Tilbud	2 år snitt	3 år snitt	4 år snitt	5 år snitt
Økonomisk beslutningslinje					
KLP	6 753	6 920	7 031	7 088	7 199
VITAL	6 373	6 572	6 724	6 835	6 973
STOREBRAND	6 513	6 658	6 785	6 916	7 062
Diff beste og verste	-380	-348	-307	-253	-226
Diff beste og nr. 2	-140	-87	-61	-82	-89

Vital har levert det økonomisk mest fordelaktige tilbudet, men ligger et godt stykke fra terskelverdi i forhold til Storebrand, men differansen er større opp mot KLP, men ikke over skalaverdi på 500 000

---

kr. Differansen er svakt nedadgående i perioden. KLP ligger et stykke bak, dette skyldes i hovedsak en høyere nettopremie enn Storebrand og Vital.

Rangering av kriteriet Totaløkonomi (60,0 %)

- 1. Vital
- 1. Storebrand
- 1. KLP

Forutsigbarhet

Innledning

Det er forbundet med risiko å velge pensjonsleverandør.

Innkjøpet baserer seg bare delvis på juridisk bindende tilbud. Resterende del av tilbudet baserer seg på forventninger og forutsetninger. Det er i tillegg mange av forutsetningene som naturlig endrer seg i løpet av avtaleperioden, noe som kan gjøre det vanskelig å etterprøve at kommunen har mottatt det som er avtalt. Den økonomiske risiko er søkt minimert gjennom å måle visse avtaleforhold med det objektivet å øke forutsigbarheten.

Særlig er kommunen utsatt for risiko ved bortfall av muligheten til utjevning på AFP utenom KLP. På den annen side er det ikke noe risiko forbundet med egenkapital i Storebrand eller Vital

Storebrand har utstedet en rekke garantier som bedre forutsigbarheten i avtaleforholdet. Vital har også utstedet garantier for å bedre forutsigbarheten. KLP rangeres likevel som best, ettersom de også har utstedet garantier i tillegg til å ha et større utjevningsfelleskap og eget utjevningsfelleskap for AFP 62.

Rangering av kriteriet forutsigbarhet (7,5 %)

1. KLP
2. Storebrand
2. Vital

Service

Oppsummering av kapitelet

Aon Grieg har bedt selskapene forplikte seg til en SLA (Service Leverings Avtale) som spesifiserer ulik grad av service ovenfor både medlemmer og arbeidsgiver. Dersom tilbyder forplikter seg til å oppfylle SLA 100 %, oppnås karakteren 5. Samtlige tilbydere har forpliktet seg fullt ut til å oppfylle SLA. SLA er vedlagt rapporten.

Rangering Servicekriteriet (20,0 %)

Leverandørene blir rangert likt:

- 1. Storebrand
- 1. KLP
- 1. Vital

Grundighet

Rangering grundighet (2,5 %)

KLP og Vital har besvart konkurransegrunlaget mest nøyaktig. Vital og Storebrand har begge under forhandlingene tilpasset produktet sitt, hvor Storebrand har gjort betydelige endringer i produktet fra avleverte tilbud til revidert tilbud.

1. KLP
1. Vital
2. Storebrand

Soliditet

Det fordres et visst grunnleggende nivå av soliditet for å være kvalifisert tilbyder.

Utover et tilfredsstillende nivå (høyere enn det grunnleggende) legges det til grunn at soliditet er leverandørnøytralt, dvs. at det er kontraktens egen soliditet som er viktig.

Kriteriet vil differensiere tilbyderne dersom soliditeten er et sted mellom grunnleggende nivå og tilfredsstillende nivå.

Vi har fått oppgitt tilbydernes solvensmargin, kapitaldekning og oppfyllelse av stresstest per 30.6.2009 for de relevante porteføljene, samt oppfyllelse av stresstest, solvensmargin og kapitaldekning for målsatt portefølje i fremtid, hensyntatt eventuelle forfall eller andre bevegelser i fremtid inntil utløpet av avtaleperioden.

100 % oppfyllelse av stresstest vil bli vurdert som tilfredsstillende soliditet sammen med betryggende solvensmargin og kapitaldekning.

Lovens minimumskrav nivå for kapitaldekning er 8 % av vektet risikovektet balanse. Man kan tilpasse seg dette ved å endre aktivaallokeringen. For eksempel vil en forvaltning der midlene kun er plassert i statsobligasjoner gi en tilnærmet uendelig kapitaldekning.

Kredittilsynet har ved ulike anledninger uttalt at et solvensmarginkrav på 150 % må være oppfylt ved for eksempel oppkjøp av annen virksomhet. Vi vil derfor gi full score ved et nivå for solvensmargin på 150 % eller mer.

Rangering soliditet (5 %)

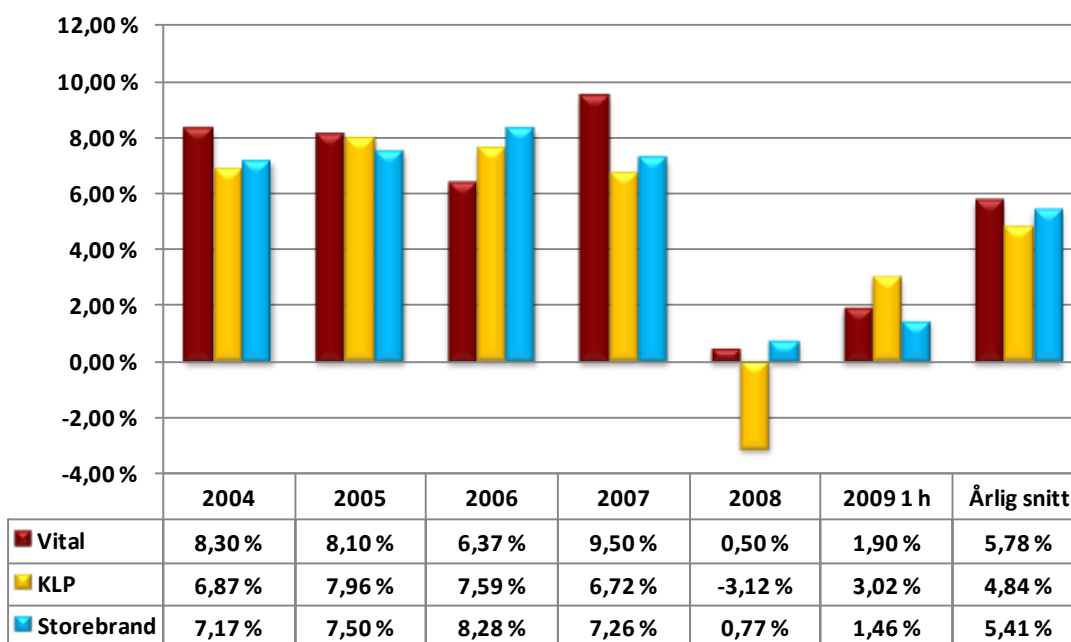
Samtlige tilbydere oppnår karakteren 6 på kravet soliditet.

Historisk avkastning

Blant livselskapene som forvalter ytelsespensjonene er det tre tilbydere av offentlig pensjon: Vital, KLP og Storebrand. Under høstens anbudsprosess er historisk avkastning et kriteri som skal vektlegges ved vurdering av de tre tilbyderne. I følgende avsnitt vil se på historikken fra 2004 og frem til første halvår 2009.

Figur 1 viser årlig verdijustert avkastning porteføljene til livselskapene i perioden 2004 til første halvår 2009. Fra 1.1.2008 fikk livselskapene anledning til å ha ulike porteføljer med ulik risiko. Vi har brukt et vektet snitt av offentlig kunder for 2008 og første halvår 2009.

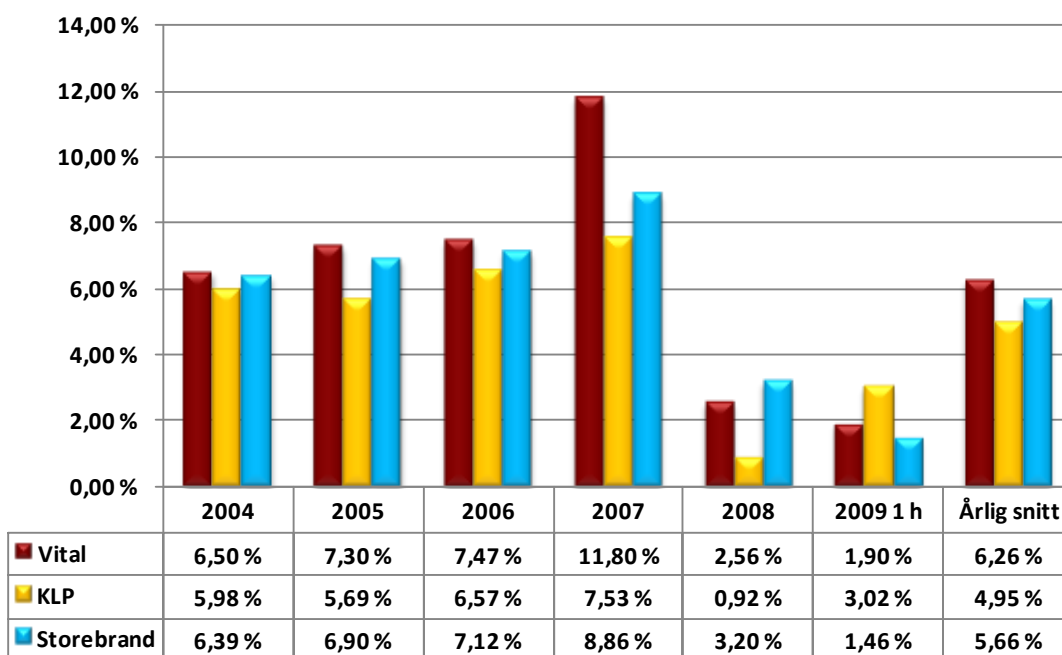
FIGUR 1 ÅRLIG VERDIJUSTERT AVKASTNING, 2004 – 2009 1.halvår

Vi ser at avkastningen på kollektivporteføljen til livselskapene har vært god i perioden frem til og med 2007. Vital oppnår høyest verdijustert avkastning i 2004, 2005, 2007. I 2008 oppnår ingen av selskapene høy nok avkastning til å dekke garantert rente til kommunekundene som ligger mellom 3 % - 3,4 % for de fleste kunder. Årlig snittavkastning er høyest i Vital, med Storebrand som nummer 2 og KLP som nummer 3.

Figur 2 viser årlig bokført avkastning i samme periode. Vi ser av figuren at Vital har høyest bokført avkastning i 2004 – 2007. Spesielt i 2007 er differansen betydelig. Merk her at dette var siste året at livselskapene hadde anledning til å bruke av avkastning utover grunnlagsrente til å finansiere andre elementer. Eiendomsoppskrivninger var i 2007 også betydelige. Se for øvrig eget notat om eiendom for en mer inngående beskrivelse av forvaltning av eiendom.

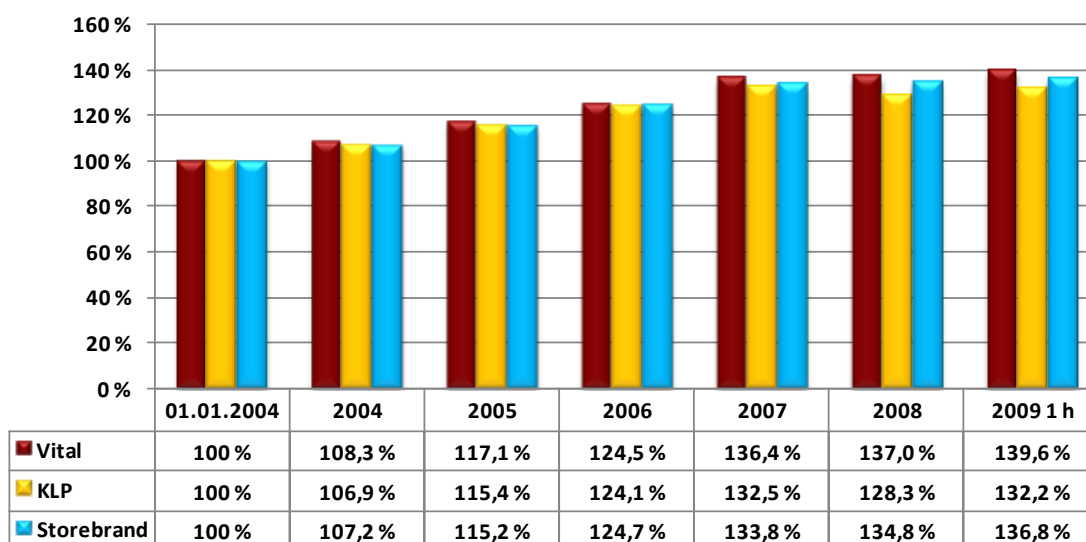
FIGUR 2 ÅRLIG BOKFØRT AVKASTNING, 2004 – 2009 1.halvår

I 2008 er det Storebrand som oppnår høyest bokført avkastning for offentlige kunder, mens første halvår 2009 har KLP den høyeste avkastningen. I snitt har Vital også gitt en høyest bokført avkastning, med Storebrand som nummer 2 og KLP som nummer 3.

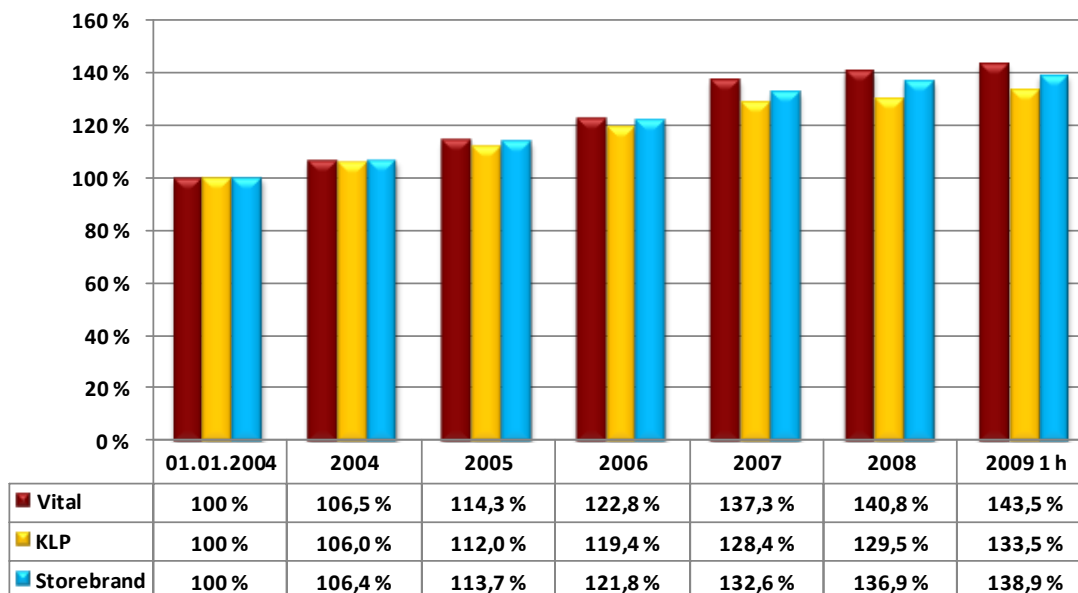
Figur 3 viser akkumulert verdjustert avkastning i perioden 2004 – 2009. 100 kr investert ved starten av 2004 ville ha gitt nærmere 40 % avkastning i perioden hos beste leverandør. Vital har høyest avkastning i perioden, med Storebrand som nummer 2 og KLP som nummer 3.

FIGUR 3 AKKUMULERT VERDIJUSTERT AVKASTNING 2005 -2009 1.h

Figur 4 viser akkumulert bokført avkastning i samme periode. Vi har det samme bildet som ovenfor, med Vital som ledende leverandør, foran Storebrand og med KLP som nummer 3. Differansen mellom de tre livselskapene er her litt større ved slutten av perioden.

FIGUR 4 AKKUMULERT BOKFØRT AVKASTNING 2005 - 1.h 2009

Rangering historisk avkastning (5 %)

Vital vurderes som ledende aktør, med Storebrand som nummer 2 og KLP som nummer 3. Bildet er det samme om en ser på årlig avkastning, akkumulert avkastning i perioden, og også om en vurderer verdjustert avkastning og bokført avkastning. I denne perioden som er valgt, blir rangeringen som følger:

1. Vital karakter 6
2. Storebrand karakter 5
3. KLP karakter 4

Vi presiserer at historisk avkastning er ingen garanti for fremtidig avkastning, og at i andre perioder kan bildet være et annet enn valgte periode.

Oppsummering tilbudskonkurranse Båtsfjord kommune

Vekt		KLP	VITAL	STB
60,0 %	Totaløkonomi	6,0	6,0	6,0
20,0 %	Service	5,0	5,0	5,0
7,5 %	Forutsigbarhet	6,0	5,0	5,0
2,5 %	Grundighet	6,0	6,0	4,0
5,0 %	Historisk avkastning	4,0	6,0	5,0
5,0 %	Tilbyders soliditet	6,0	6,0	6,0
100 %	Vektet karakter	5,70	5,73	5,63

Tilbyderne rangeres etter tabellen over. Tilbyderne rangeres likt på soliditet og service, mens Vital vinner kriteriet for historisk avkastning. KLP og Vital vurderes likt på grundighet, mens KLP vinner forutsigbarhetskriteriet. Tilbyderne vurderes likt på totaløkonomi, men her er det forskjeller, se mer i eget avsnitt om økonomi.

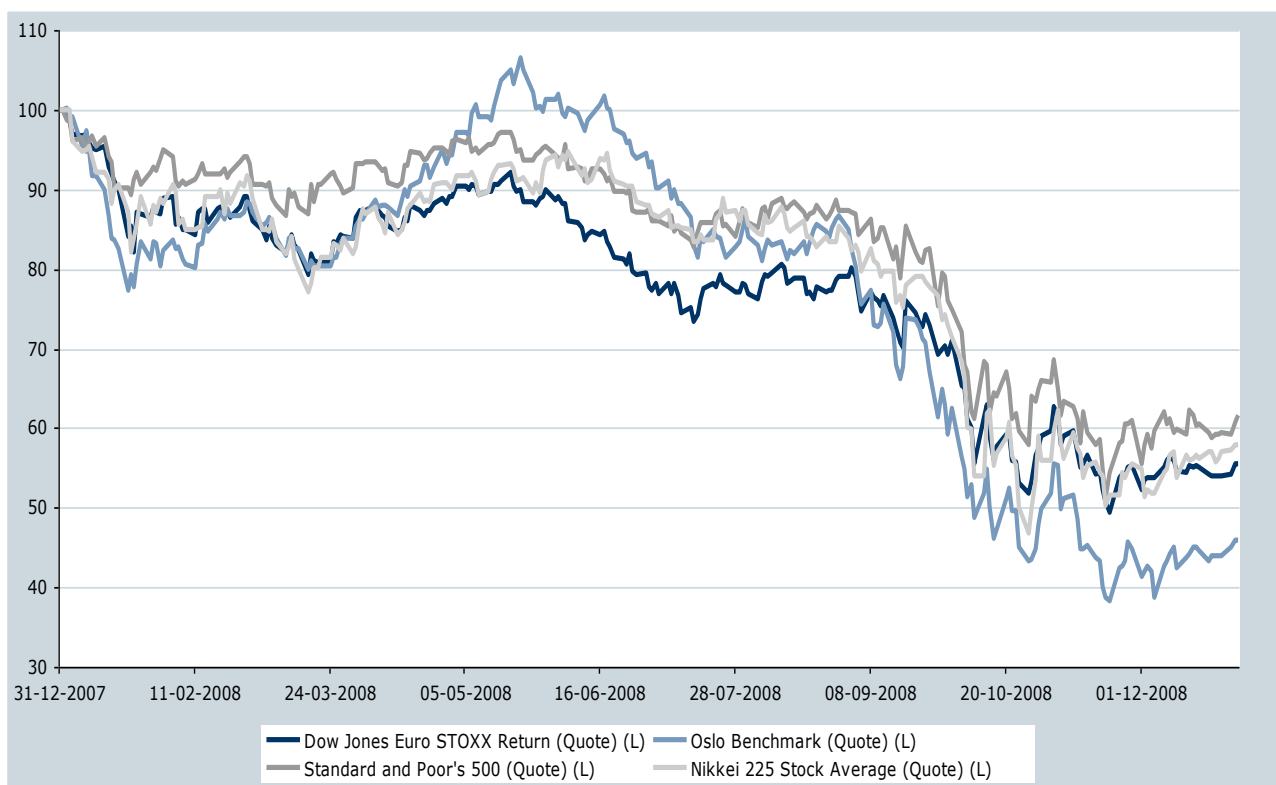
Aksjemarkedene 2008

Etter en fem - års periode med gode kapitalmarkeder og gode finansresultater fra livselskapene, representerte utviklingen i 2008 noe av det mest dramatiske i moderne finansmarkeders historie. Finanskrisen slo til for fullt utover høsten, og verdens børser raste i et tempo man ikke har sett før. Aksjeverdiene er betydelig redusert, kredittmarkedene er i kraftig ulage, boligprisene har falt og verden befinner seg i resesjon. De utviklede landene med USA i spissen er hardt rammet.

Oslo Børs viser seg nok en gang som en av de mest volatile børsene. 22.mai 2008 noterte Oslo Børs hovedindeks 522,90 poeng, som er tidenes nest høyeste sluttnotering, kun slått av notering 19.juli 2007, på 524,37 poeng. 21. november 2008 bunner Oslo Børs ut i 188,23 poeng, en nedgang på over 64 %. Per 31.12.2008 er Oslo børs ned over 54 % fra inngangen til året, og et av historiens mest dramatiske og turbulente år er over.

Internasjonalt har verdens aksjemarkeder falt kraftig, om en ikke like mye som Oslo Børs.

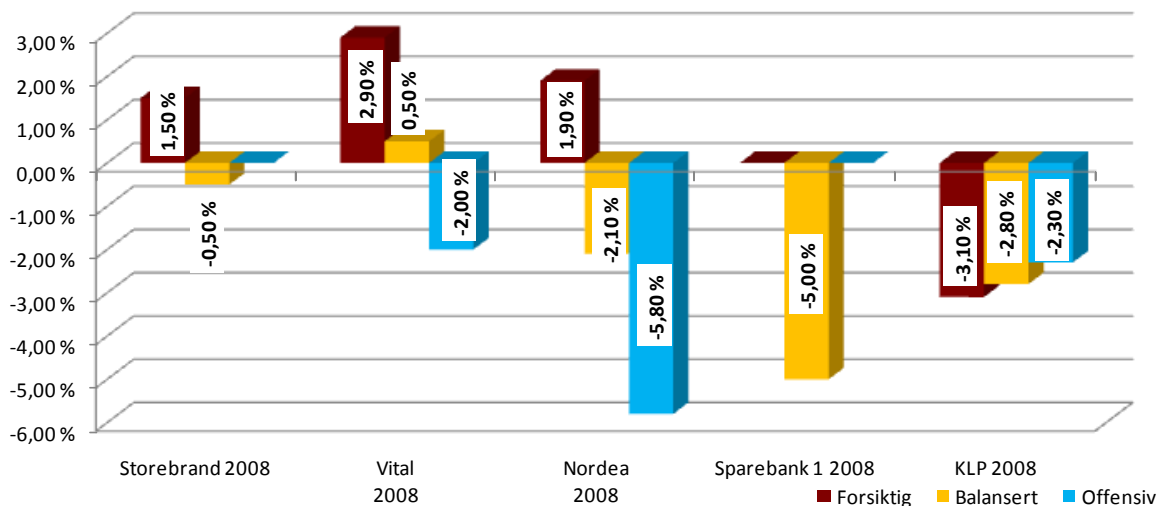
Figur 5

Med en nedgang på nesten 40 % i USA, 45 % nedgang i Europa og Japan, var det få om ingen trygge havner for livselskapene sine aksjeplasseringer. Med tanke på at norske livselskaper også har en betydelig andel plassert på Oslo Børs, hvor nedgangen var enda kraftigere, fremstår livselskapenes garanti om at pensjonsmidlene hvert år skal tilføres garantert rente, et sted mellom 3 % – 4 %, som en utfordring. Samtlige livselskaper har måtte tære på oppsparte buffere, og eiere har også i noen tilfeller måtte skyte inn egenkapital, eller tilføre kontrakter egenkapital for å gi kunden den garanterte renten de har krav på. 2008 viser at eier - risikoen er reell, og at en garantert rente på pensjonsmidlene har en verdi for kundene.

Avkastning og aktivaallokering 2008

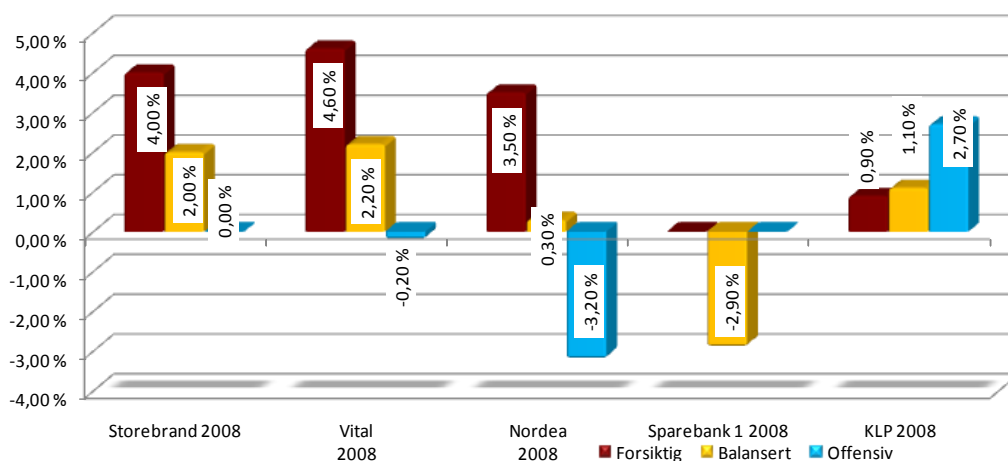
Figur 6 Verdijustert avkastning livselskaper

Figur 6 viser verdijustert avkastning hos livselskapenes kollektivporteføljer. Samtlige selskaper med unntak av Sparebank 1 leverte flere porteføljer kundene kunne velge mellom. Hovedforskjellen mellom de ulike porteføljene er aksjeandel. I 2008 var en forsiktig strategi den som gav best resultat, gitt turbulensen i markedet. Merk likevel at vi har motsatt effekt hos KLP. Offensiv portefølje har en bedre verdijustert avkastning enn de to andre. Dette skyldes at den offensive porteføljen hadde en mer aggressiv handlingsregel og reduserte aksjeandelen raskere når markedet falt. I 2009 har KLP endret dette til at de andre porteføljene alltid skal ha lavere aksjeandel enn offensiv portefølje.

Bokført avkastning som danner grunnlaget for tilføring av avkastning til kundemidler, lå godt under garantert rente, slik at tilleggsavsetninger og egenkapital har blitt brukt for å gi kundemidler den avkastningen som garanteres. Som vi ser av figur 3 er den bokførte avkastningen bedre enn verdijustert avkastning. Livselskapene har realisert tidligere urealiserte gevinster(kursreguleringsfond), men i flere av porteføljene ligger bokført avkastning under garantert rente. Livselskapene må da bruke av tilleggsavsetningene på de ulike kontraktene. Dette er bufferkapital som hver kontrakt har, og livselskapene har bygd opp i gode tider. Tilleggsavsetninger kan brukes til å finansiere avkastning fra 0 % til garantert rente. I 2008 har svært mye av tilleggsavsetningen blitt brukt for å gi garantert avkastning. I mange tilfeller har også livselskapene måtte bruke egenkapital for å gi pensjonsmidlene garantert avkastning. Sparebank 1 har blant annet måtte bruke over 700 millioner av egenkapitalen, og tilsvarende har andre selskaper måtte gjøre dersom det ikke var nok tilleggsavsetninger på kontrakten.

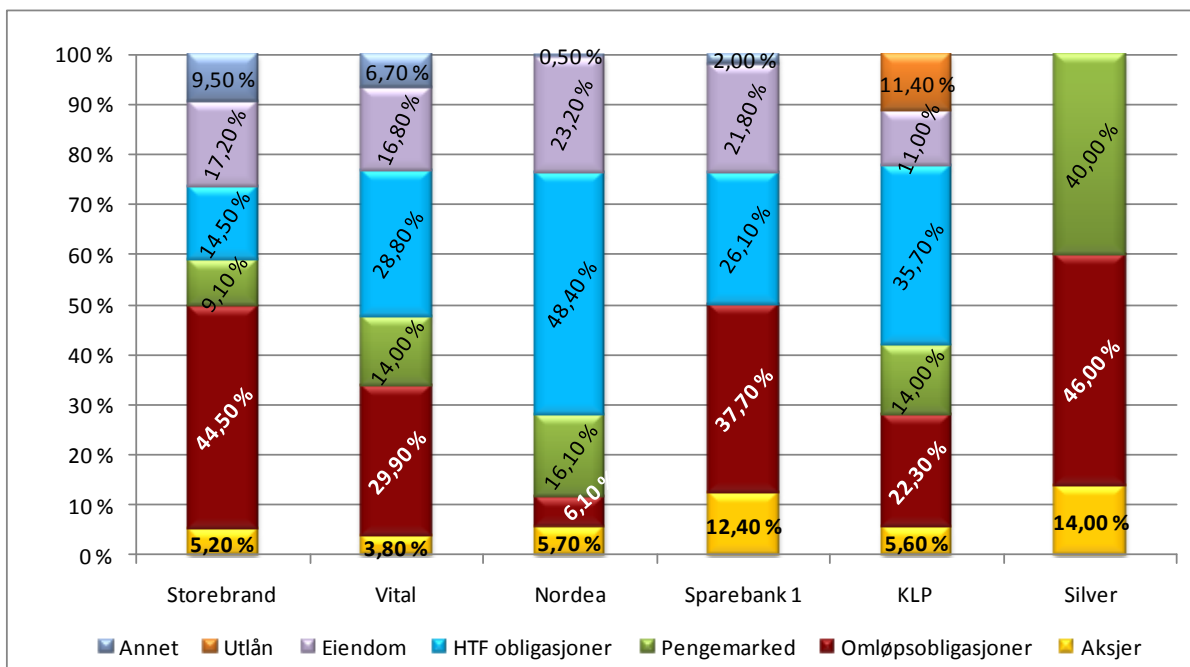
Figur 7 Bokført avkastning livselskaper

Figur 7 viser aktivallokeringen per 31.12.2008. I forhold til inngangen av året, er aksjeandelen kraftig redusert, og brorparten av pensjonsmidlene plasseres i ulike rentebærende papirer.

Aktivallokeringen viser at samtlige livsselskaper har redusert aksjeandelen fra inngangen av 2008. Sparebank 1 er det livsselskapet med høyest aksjeandel per 31.12.2008. De holdt en høyere andel gjennom 3. og 4. kvartal, og måtte ta store tap, ref figur 2. Eierne måtte dermed på banen og Sparebank 1 ble i 2008 tilført 734 millioner i ny egenkapital fra eierne.

Figur 8 Samlet aktivaallokering 31.12.2008

De ulike underporteføljene har ulik risiko og dette vil påvirke prisen på rentegarantien. Det vi har sett i 2008 er at samtlige porteføljer har redusert aksjeandelen kraftig og at det per årsskiftet var liten forskjell mellom de ulike porteføljene, alle lå allokert med en svært lav aksjeandel. Utfordringen for livsselskapene vil nå være hvordan oppnå garantert avkastning i dagens lavrente scenario.

Andel tilleggsavsetninger på kontrakten påvirker også rentegarantiprisen, det er dermed individuelle faktorer som avgjør hva dere som kunder betaler, og hvilken forvaltning pensjonsmidlene deres får.

2009 - fortsatt krevende finansmarkeder

Første og andre kvartal 2009 har vært to meget innholdsrike kvartaler. Markedene var i 1. kvartal vært preget av høy volatilitet og uro. Oslo Børs steg 0,4 %, mens verdensindeksen falt med 10,4 %. Gjennom 2.kvartal så vi konturene av en normalisering av finansmarkedene. Volatiliteten har kommet mye ned i første halvår, men ligger fortsatt på nivået godt over det som betraktes som normalen. Aksjemarkedene snudde opp både internasjonalt og ved Oslo Børs i løpet av mars, og perioden ut 2.kvartal har vært en av de aller beste i vår historie.

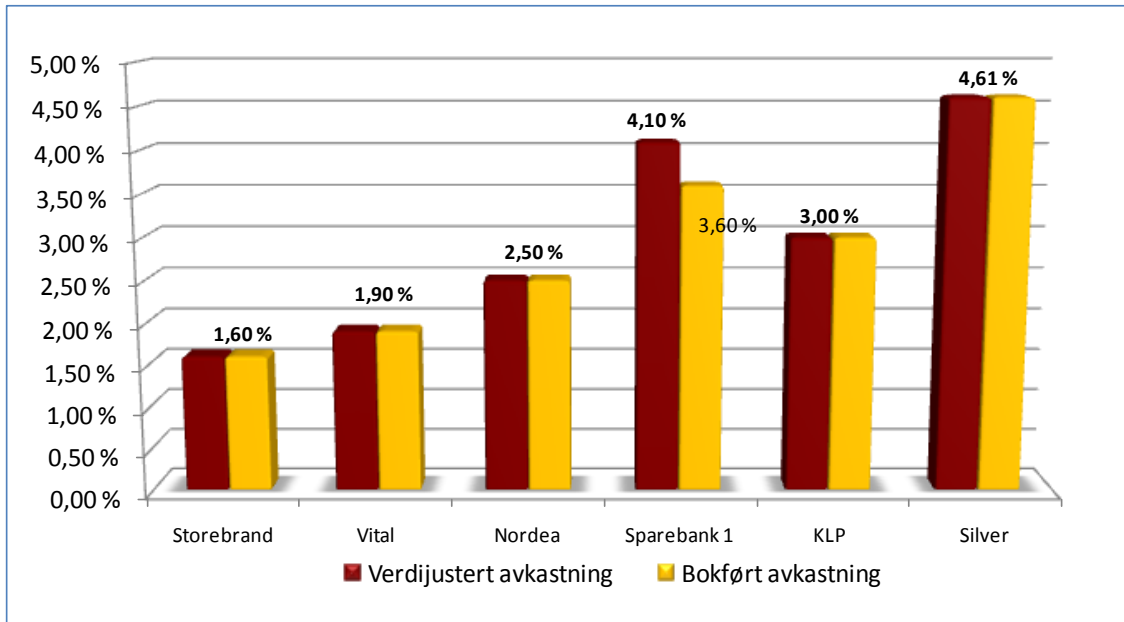
Utfordringen til liveselskapene i 2009 er hvordan de skal oppnå god nok avkastning til å tilføre kundenes pensjonsmidler garantert rente et sted mellom 3 % – 4 %. Aksjemarkedene er fortsatt volatile, og andel midler plassert i aksjer er også lav. Korte renter er fortsatt fallende og styringsrentene til sentralbankene verden over er på rekordlave nivåer. Livselskapene har ingen lett oppgave i å generere garantert avkastning, eller overskudd som kan tilbakeføres til kundene i form av tilleggsavsetninger eller midler til premiefond.

Avkastningstall 1.halvår 2009

Per 1. halvår har livselskapene oppnådd avkastning som vist i figur 1. Ved inngangen til 2009 var aksjeandelene i samtlige selskaper redusert kraftig og mesteparten av pensjonsmidlene var plassert i rentebærende papirer. Sparebank 1 og Silver skilte seg noe ut ved å ha en høyere aksjeandel enn de andre selskapene. Eierne måtte i 2008 gå inn med betydelig egenkapital for at de ikke måtte selge seg ned i aksjer de også. I 2.kvartal har de to nå fått betalt for dette og leverer avkastning som er betydelig bedre enn de andre. Merk dog at Silver kun forvalter fripoliser, og at Sparebank 1 har solgt ytelsesporteføljen sin til Gabler, og per i dag ikke har sagt noe om hvordan fremtidig forvaltningsstrategi skal være.

Storebrand og Vital leverer svakest tall i første halvår, de to solgte seg også mest ned i aksjer i løpet av 2008, og har dermed ikke fått med seg oppgangen i aksjemarkedene i 2.kvartal. Det er likevel fortsatt mye igjen av 2009, og de positive signalene fra ulike økonomier rundt i verden om at resesjonen går mot en slutt, kan fort få aksjemarkedet til å snu dersom investorenes forventninger er for positive. Vi ser likevel at ulike filosofier rundt forvaltning har gitt større forskjeller selskapene imellom enn tidligere. Nordea har noe høyere avkastning enn Storebrand og Vital, dette kan tilskrives en litt høyere aksjeandel og høyere andel anleggsobligasjoner.

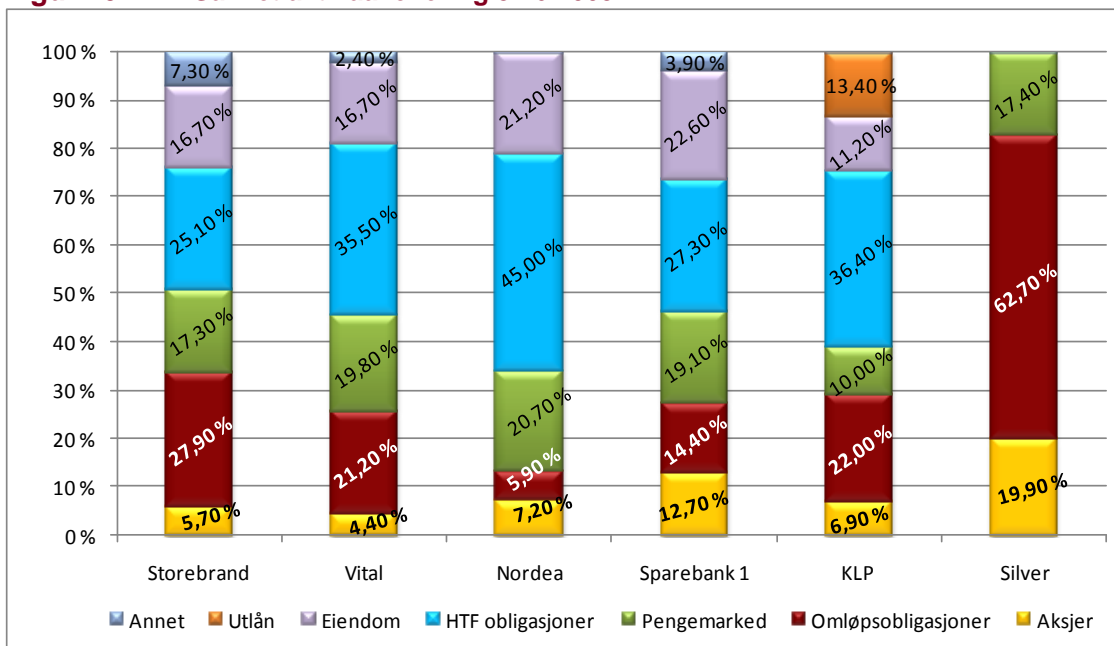
Figur 9 Avkastning per 1.halvår kollektivporteføljen

Aktivaallokering første halvår 2009

Vital har den laveste aksjeandelen per første halvår, mens Sparebank1 og Silver befinner seg i andre enden av skalaen. Livselskapene har alle høye andeler av anleggsobligasjoner, hvor Storebrand også har økt andelen etter å realisert merverdier på slutten av 2008 og dermed reduserte andelen ved inngangen av året.

Figur 10 Samlet aktivaallokering 31.6.2009

Av figur 5 ser vi at det nå er noen ulikheter i allokeringen til livselskapene. Nordea har en høyere andel anleggsobligasjoner, noe mer i eiendom og også litt mer i aksjer. Dette har de fått betalt for i 2.kvartal, men det gjenstår å se om de leverer tilsvarende meravkastning mot Storebrand og Vital som status er per 1.halvår. KLP som hadde et svært dårlig år i 2008, har i 1.halvår levert avkastning som er godt over garantert rente.

Avventende optimisme i aksjemarkedene

I 2. kvartal har april og mai vært to svært gode måneder i aksjemarkedene verden over, mens juni har vært en noe tøffere periode. Av resultatene i første halvår ser vi at livselskapene har tatt del i den oppgangen som har vært i aksjemarkedene, men relativt lavt andel midler plassert i aksjer, gjør at avkastningen likevel er beskjeden. De må hente en stor andel avkastning fra rente og eiendomsporteføljene sine. Året 2009 forventes fortsatt å være urolig og volatil, men situasjonen har bedret seg utover 2.kvartal.

Oslo Børs startet 3.kvartal rolig med juli måned, men la likevel på seg ca 5,4 %. I august har aktiviteten i markedet tatt seg opp igjen etter ferien, men aksjemarkedene har vært noe mer avventende enn i forrige kvartal. Til tross for lysere økonomiske tider og oppgang på børsene er flere likevel bekymret for hva som vil skje i verdensøkonomien når de statlige stimulipakkene ikke lenger gir direkte impulser i markedet. Dette vil nok gi svingninger også utover høsten i aksjemarkedene. Retningen på Oslo Børs vil også avhenge av bevegelsen i oljeprisen.

I verdensmarkedene er spørsmålet om de grønne skuddene vi har sett, vil fortsette å blomstre, eller om dette skyldes de statlige tilskuddpakkene etter at finanskrisen slo til for et år siden.

Garantert rente er fortsatt en utfordring for livselskapene, men det ser ut som de skal klare å levere avkastning rett i overkant av kravet. Om eventuell meravkastning utover garantert rente blir tilført kundene i form av midler til premiefond eller til å bygge opp tilleggsavsetninger, gjenstår å se. Først må selskapene komme seg gjennom 2009, som er en stor nok utfordring i seg selv.

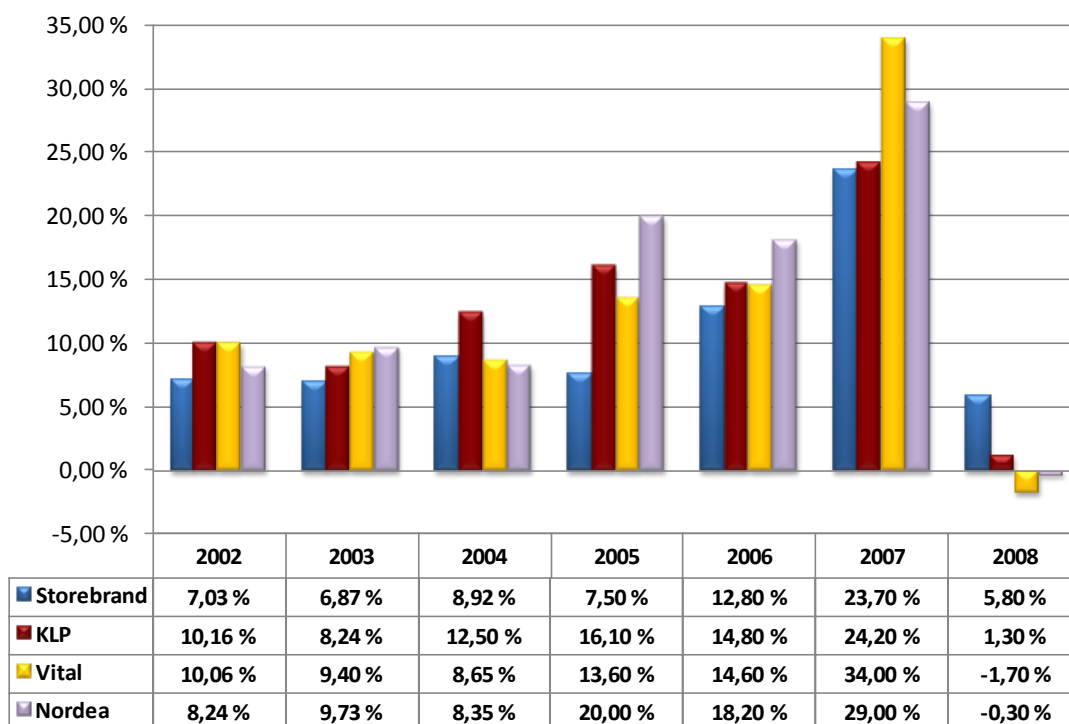
Verdivurdering av eiendomsporteføljer blant livselskap

Blant livselskapene som forvalter ytelsespensjonene her i landet, har mye av debatten vært sentrert rundt verdsettelse av eiendomsporteføljene til selskapene. Eiendom skal prises til markedspris og livselskapene har alle foretatt nedskrivninger, men av noe ulik karakter. Storebrand har blant annet fått mye kritikk rundt verdsettelse av eiendomsporteføljen sin, og flere aktører har hevdet at de burde tatt større nedskrivninger.

Etter 1.halvår har Storebrand sin eiendomsportefølje en netto verdiøkning på 413 millioner. Storebrand hevder på sin side at de skrev eiendomsporteføljen sin mindre opp de foregående år, og dermed har mindre behov for å foreta nedskrivninger. Om dette så er tilfelle har kunder som flyttet fra Storebrand de siste år gått glipp av underliggende verdier, mens kunder som har blitt værende har en skjult buffer.

Figur 11 viser årlig avkastning på eiendomsporteføljene til livselskapene i perioden 2002 til 2008.

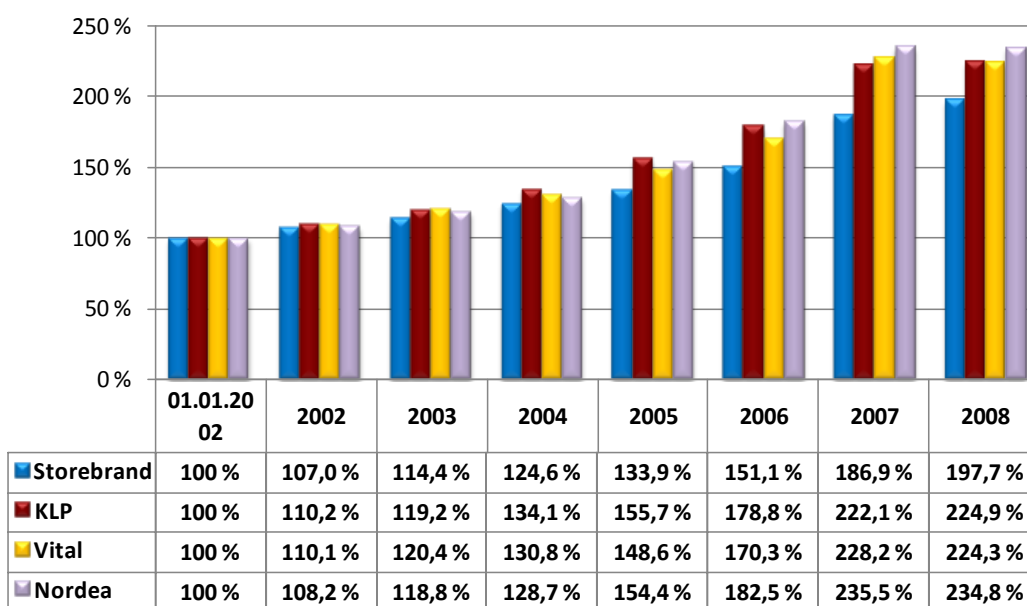
FIGUR 11 ÅRLIG AVKASTNING EIENDOM 2002 - 2008

Vi ser at avkastningen på eiendomsporteføljene har vært meget gode i perioden. Det er tildels stor variasjon selskapene i mellom de enkelte år. 2007 var siste år med overskuddsdeling, og nye levealderstariffer skulle innføres fra 1.1.2008, dermed gjorde alle selskapene store oppskrivninger på eiendomsporteføljene sine.

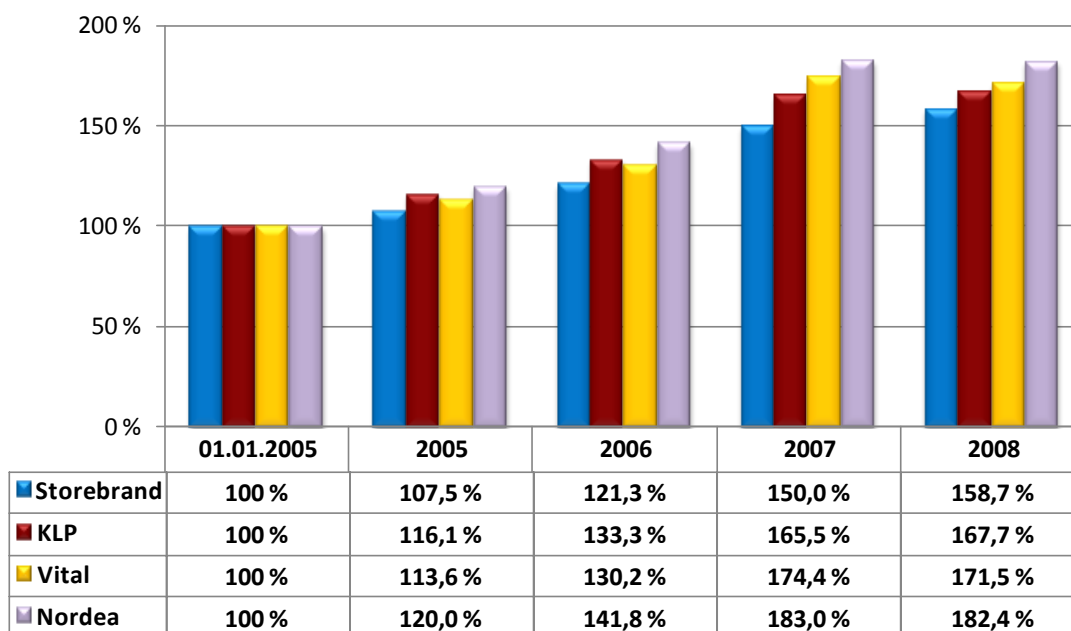
Figur 12 viser akkumulert avkastning i samme periode. Vi ser da at Nordea har levert høyest kumulativ avkastning i perioden, mens Storebrand har levert lavest i perioden.

FIGUR 12 AKKUMULERT AVKASTNING 2002 - 2008

Figur 13 viser akkumulert avkastning i perioden 2005 – 2008. Bildet er det samme som om vi inkluderer årene i forkant, Nordea har den høyeste kumulative avkastningen i perioden, mens Storebrand har lavest. I debatten rundt Storebrand sin lave nedskrivning av eiendom i 2009, viser historikken at Storebrand sin eiendomsportefølje ikke har gitt like høy avkastning som konkurrentene. Dette er dog ikke noen garanti for at Storebrand ikke må gjøre nedskrivninger i fremtiden.

FIGUR 13 AKKUMULERT AVKASTNING 2005 - 2008

Tidligere år har eiendomsporteføljene til livselskapene utgjort en relativ lav andel av aktivallokeringen. Men med en stadig økende andel midler plassert i eiendom, utgjør i dag eiendomsporteføljene til livselskapene et sted mellom 11 % - 22 % av forvaltningskapitalen.

Hvordan livselskapene verdivurderer eiendomsporteføljen sin har dermed en svært stor betydning for hvilken totalavkastning selskapene leverer. Ettersom svært lite av eiendomsporteføljen omsettes vil det alltid være diskusjon rundt hva som er riktig markedsverdi, men oppmerksomheten rundt hvordan de ulike livselskapene gjør dette, har økt markant.

Konsekvenser av ny Offentlig tjenstepensjon – Arbeidsgiverperspektiv

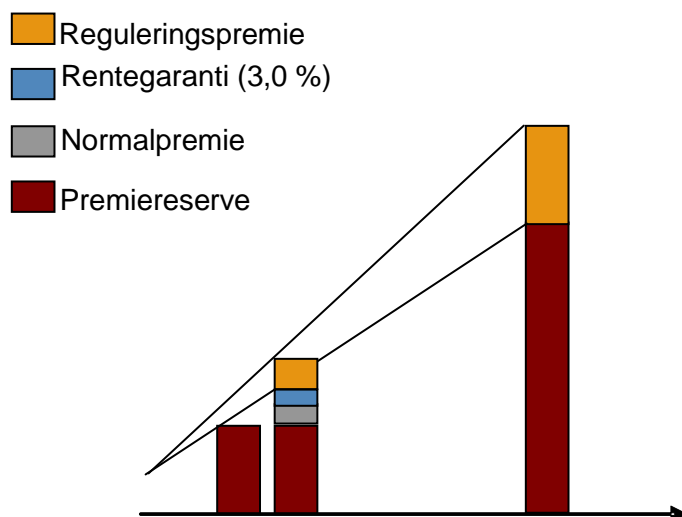
Nærmere om premie

Det er to relevante begreper for økonomiske konsekvenser av ny offentlig tjenstepensjon: Premie og Kostnad. Konsekvensene kan vise seg å bli litt forskjellige på de to størrelsene.

Premien² i pensjonsordninger er i hovedsak en oppsparing av den nødvendige kapital (benevnt premiereserve) som skal dekke pensjonsutbetaling ved inntrådt pensjonsalder.

Årets premie fastsettes av pensjonsleverandøren med hensyn til at en lovbestemt grunnlagsrente delvis finansierer oppbyggingen av kapital. Det tas i normalpremien ikke hensyn til fremtidige lønnsreguleringer.

Lønnsreguleringer må finansieres for seg når de inntreffer. En lønnsøkning på la oss si 10% gjør at nødvendig kapital ved pensjonering øker tilsvarende, oppbyggingen må umiddelbart løftes til et nivå som treffer den nye nødvendige kapitalen. Avhengig av alder og opptjening, kan reguleringspremien bli en betydelig størrelse. Følgende skisse illustrerer dette:

I tillegg til denne sparepremien kommer rene risikopremier som skal dekke inntrådte risikotilfeller, som uførhet, AFP og etterlattepensjon, samt betaling til leverandøren for drift av ordningen. Dette er premier som ikke spares opp, men som forbrukes år for år til å dekke faktiske tilfeller.

Avvik mellom innbetalt risikopremie og faktisk forløp for den enkelte virksomhet kalles risikoresultat. I et livselskap er risikoresultatet eiers ansvar etter 1.1.2008.

² for pensjonsordninger som følger lov om forsikringsvirksomhet, dvs. alle unntatt SPK

Kostnad

Kostnad beregnes nå etter andre prinsipper enn premie, og dessuten uavhengig av om det er inngått noen avtale med en leverandør.

I Norge følger de fleste private bedrifter NRS6, fastsatt av regnskapsstiftelsen. Enkelte store børsnoterte foretak må følge IFRS, en internasjonal standard. Kommunene følger en egen standard (GKRS) og forutsetninger fastsatt av Kommunal- og Regionaldepartementet.

Felles for alle er at de søker å fordele pensjonskostnaden i regnskapet jevnest mulig over den tiden en ansatt forventes å stå i tjeneste i foretaket. Beregningene bygger på helt andre forutsetninger for bl.a. renter og lønnsvekst enn premieberegningen.

Beregningene er svært sensitive for de forutsetningene som blir valgt.

Rammebetingelser

Det har de siste år skjedd mange endringer når det gjelder rammebetingelser for kommunale pensjonsordninger. Endringer i rammebetingelser som er av stor betydning er:

- Nye virksomhetsregler
Reglene har endret betydelig på prinsippene for fordeling av overskudd og risiko mellom eier og kunde i et livselskap. Det er introdusert valgmuligheter når det gjelder sammensetning og risikoprofil på investeringene av pensjonsmidlene.
- Pensjonsreform
Offentlig tjenestepensjon er en sum som består av to ledd, folketrygdens andel og virksomhetens andel. Folketrygdens ytelser endres gjennomgripende fra 2011 og dermed påvirkes virksomhetens andel.

Et regjeringsnedsatt utvalg leverte rapport med alternativer for ny offentlig tjenestepensjon den 11.mars. Denne rapporten ble brukt som grunnlag i mellomoppgjøret 2009.

- Grunnlagsrente
Kredittilsynet har sommeren 2009 foreslått å senke maksimal grunnlagsrente til 2,75 % for ny opptjening fra 1.1.2010. Dette ville ha øker premiene betraktelig om det blir vedtatt. Avgjørelsen falt 26.august, og det ble vedtatt å holde grunnlagsrenten uendret.

Pensjonsreformen

Politisk bakgrunn - Forliket i 2005

De politiske partiene AP, H, KrF, SP og V er ble i 2005 enige om endringer i folketrygden, og at disse skal iverksettes fra 2011. Dagens pensjonssystem står overfor store økende økonomiske utfordringer gjennom svakere vekst i den yrkesaktive befolkningen, høyere pensjonsytelser og stigende levealder.

Hovedpunkter i ny folketrygd

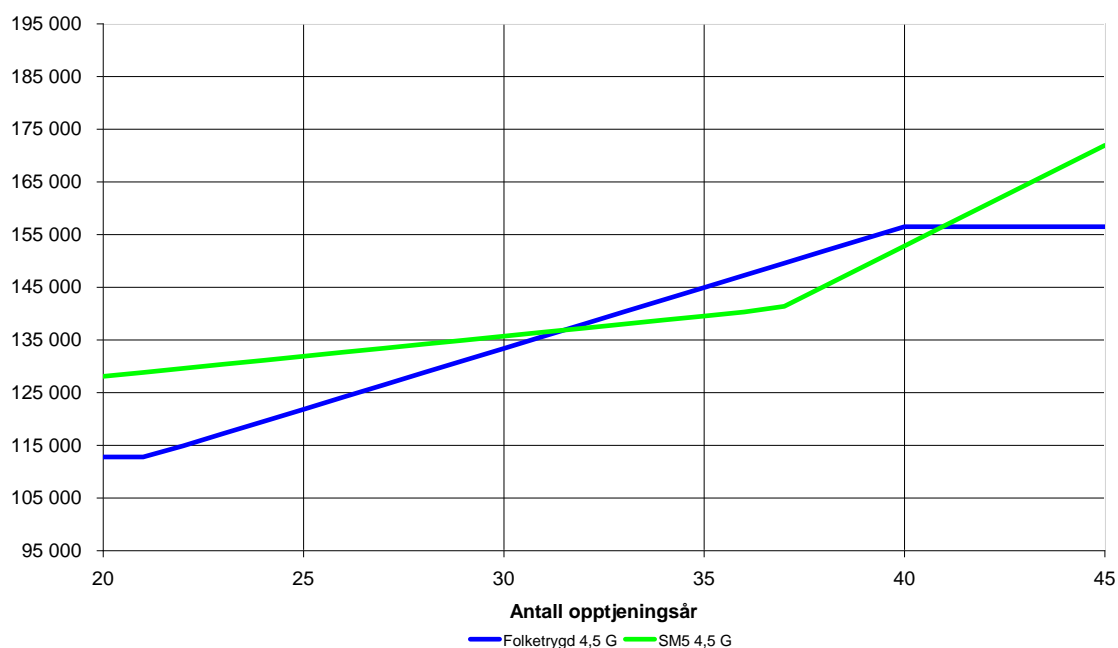
Hovedpunktene kan kort oppsummeres som følgende:

- Ny modell for opptjening av alderspensjon
  - Inntektpensjon hvor man hvert år tjener opp en pensjonsrettighet tilsvarende 1,35 % av inntekten.
  - All inntekt mellom 0 G og 7,1 G skal være pensjonsgivende
- Ny modell for uttak av alderspensjon
  - Det åpnes for uttak av alderspensjon i folketrygden fra fylte 62 år
  - Det åpnes for å kombinere uttak av alderspensjon og arbeid *uten avkorting* av pensjonen
- Levealderjustering
  - Opparbeidet pensjonsrettighet må fordeles over flere gjenværende leveår etter hvert som levealder øker
  - Forholdstallet / Delingstallet vil gjøre at folketrygdens ugifter til alderspensjon blir ca upåvirket av økt levelader.
- Ny regulering av løpende pensjoner
  - Løpende alderspensjon reguleres litt svakere enn folketrygdens grunnbeløp (G)

Analyse av modellen for opptjening av alderspensjon

I figur A viser vi sammenhengen mellom ny og gammel folketrygd med lik lønn, og ulike opptjeningsår. Vi tar utgangspunkt i en person som tjener 4,5 G sammenligner ny og gammel folketrygd ved ulikt antall opptjeningsår. Her ser vi at differansen er størst er ved ca 37 år, disfavør ny folketrygd. For personen i dette eksempelet vil ny folketrygd gi mindre i pensjon dersom personen arbeider 32 – 41 år. Har vedkommende flere enn 41 år, eller færre enn 32 år, vil han/hun komme bedre ut med ny folketrygd.

Figur A Differanse gammel og ny folketrygd – lønn 4,5 G

Intervallet hvor man får mindre i årlig alderspensjon fra ny folketrygd avhenger av lønn og antall opptjeningsår.

I dagens offentlige tjenstepensjonsordning vil denne differansen bli dekket av bruttogarantien. Konsekvensene av lavere pensjon fra folketrygden vil derfor bli overført til arbeidsgivere i offentlig sektor.

Særskilt om offentlige tjenstepensjonsordninger i Stortingsforliket

- I Stortingsvedtaket heter det at tjenstepensjon tilsvarende 2/3 av sluttlønn i offentlig sektor videreføres
- Vedtaket påpeker samtidig at de offentlige tjenstepensjonsordningene må tilpasses den nye folketrygdmodell, *uten* at dette svekkes de offentlige tjenstepensjonene, men slik at de omfattes av delingstall og ny indeksering

OfTP - utvalget

Det såkalte OfTP – utvalget, nedsatt av AID og ledet av statsråden, fremla 11.mars 2009 en rapport om offentlig tjenstepensjon og AFP.

Forhandlingene

Som grunnlag for oppgjøret presenterte Oftp – utvalget fire modeller for ny offentlig tjenstepensjon. Hovedvekten ble lagt på en modell kalt netto påslagsmodell, men det ble også presentert en modifisert bruttomodell, samt to andre modeller.

For å gjøre en lang historie kort:

Forhandlingene mellom partene klarte ikke å skape oppslutning om noen av de presenterte alternativene.

Etter mekling en uke på overtid ender man klokka 05.00 4.juni med å videreføre dagens regler for offentlig tjenstepensjon (bruttoordning) og AFP i offentlig sektor, med de tilpasninger som følger av innføring av fleksibel folketrygd fra 2011.

Det er verd å merke seg at AFP fortsetter som før i offentlig sektor. Adgangen til å arbeide ved siden av AFP slik det nå er i privat sektor overføres ikke til offentlig sektor – i strid med de fleste spådommer på forhånd..

Kvelden før hadde partene mottatt brev fra statsministeren. En del av teksten gjengis her i kursiv:

I tråd med Stortingets vedtak skal alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger levealdersjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte og fra samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden.

*Levealdersjustering i dagens offentlige tjenstepensjon gjennomføres slik at grunnlovsvernet ivaretas. Det gis en individuell garanti for opptjente rettigheter i tjenstepensjonsordningene pr. 1. januar 2011. Denne sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år er sikret **66 prosent** av pensjonsgrunlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.*

Vi tror departementets tolkning av teksten er at grunnlovsvernet gjelder 66 % spesifikt - og ikke hele dagens system, som i mange tilfeller gir pensjon over 66 %. En forlenget tolkning av dette er at hele samordningsfordelen faller bort for alle. Hvorvidt arbeidstagersiden har innsett rekkevidden av dette, eller vil akseptere denne tolkningen når erkjennelsen kommer, er usikkert.

Personer som velger å ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år kan ikke i tillegg ta ut folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

*Beregning av tjenstepensjon – herunder samordning med alderspensjon i folketrygden – skal skje slik at tjenstepensjonen ikke påvirkes av når den nye fleksible alderspensjonen fra folketrygden tas ut. Det gis anledning til å kompensere for levealdersjusteringen av tjenstepensjonen ved å stå i stilling **ut over** 67 år.*

Vi tror at departementets tolkning av siste linje er at det ikke er anledning til å motvirke levealdersjustering før 67 år.

Regjeringen er innstilt på å fremme forslag for Stortinget om endringer i de lovbestemte offentlige tjenstepensjonsordningene i tråd med innholdet i enighetsdokumentet. Regjeringen legger til grunn at hovedtrekkene i endringene i reglene for tjenstepensjon i staten også gis virkning for øvrige offentlige tjenstepensjonsordninger

Det vil måtte bli foreslått de nødvendige endringer i samordningsloven. Mye vil avhenge av detaljene her

Konsekvenser

Innledning

En fortsatt bruttoordningen innebærer at hovedtrekkene ved opptjeningsreglene i dagens offentlige tjenstepensjonsordning videreføres.

- en brutto ytelsesmodell (arbeidstakere isolert fra regelverksrisiko)
- en fastsatt opptjeningstid på 30 år for å nå et definert brutto ytelsesnivå
- pensjonsgrunnlaget fastsettes med utgangspunkt i inntekten på slutten av yrkeskarrieren
- fast lønn og faste tillegg er pensjonsgivende – som i dag

Det er imidlertid nødvendig å gjøre visse endringer. Spesielt må det lages nye samordningsregler siden gjeldende regler bygger på dagens beregningsregler for alderspensjon i folketrygden, mens den man nå må ta hensyn til begge deler.

Bruttoordningen er som i dag slik at størrelsen på den tjenstepensjonen som utbetales avhenger av hvor mye pensjon som utbetales fra folketrygden (samordning).

Når folketrygden nå forandres gjennomgripende vil også størrelsen på tjenstepensjonen forandres, og dermed kostnaden. Vi har sett at den nye folketrygden er svakere enn den gamle i områder (Lønn 4-5 G og opptjening 30 – 38 år) der Båtsfjord kommune har tyngdepunktet av medlemmer.

Det er på denne bakgrunn naturlig å anta en viss kostnadsvekst som følge av modellendringen, men det blir for tidlig å kvantifisere denne nå. Senere i høst da nye samordningsregler er kjent vil dette kunne beregnes mer nøyaktig.

Regulering

Offentlig tjenstepensjon skal reguleres på samme måte som alderspensjonen i folketrygden:

- Opptjente pensjonsrettigheter reguleres i takt med lønnsveksten (som i dag).
- Løpende pensjoner skal reguleres noe svakere enn lønnsveksten (-0,75 %).
- De nye prinsippene foreslås innført allerede fra 2011.

Konsekvensen blir lavere reguleringsutgifter fra 2011. Dette vil redusere premien for regulering av alderspensjonister.

Levealdersjustering

Den nye modellen både i folketrygden og for offentlig tjenstepensjon innebærer at fremtidige pensjonsnivåer skal korrigeres for endringer i forventet levealder. Den årlige pensjonen i en yngre aldersgruppe blir dermed lavere enn for eldre årskull med samme uttaksalder.

De offisielle anslagene på forholdstallene viser at forholdstallet ved 67 år 10 prosent høyere for 1962-kullet – som er de siste som skal få deler av alderspensjonen fra folketrygden opptjent med dagens opptjeningsmodell – enn for 1943-kullet.

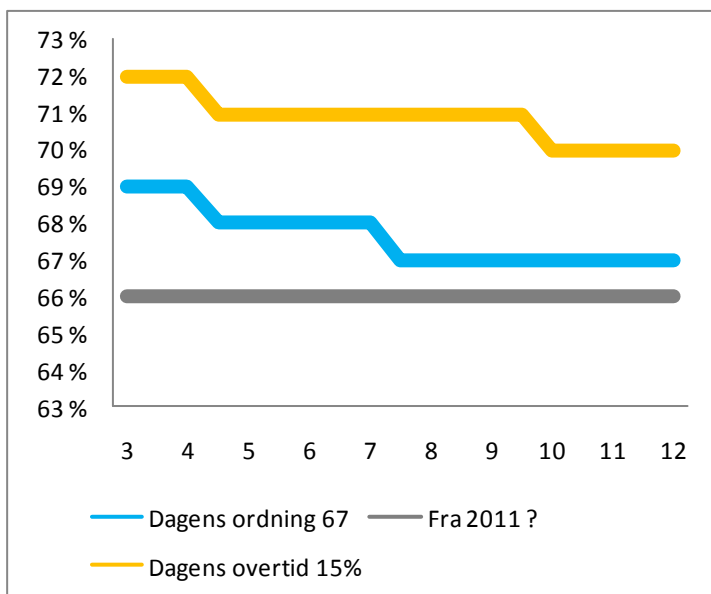
Med samme opptjening får dermed 1962 kullet 10 % lavere folketrygd, og dermed også 10 % lavere pensjon fra den offentlige tjenstepensjonen.

Vi tror at denne endringen vil være enten kostnadsnøytral eller noe besparende, men det er ikke mulig å lage et nøyaktig anslag.

Tapt samordningsfordel

Samordningsreglene sikrer i dag en samlet pensjon på minimum 66 %.

Veldig mange oppnår mer. Det er mange årsaker til dette, men én viktig er at folketrygd opptjent enten ved overtid eller ved biinntekter holdes utenfor ved samordningen. Følgende figur illustrerer dette:

Vertikal akse viser effektiv alderspensjon i prosent av lønn. Liggende akse viser lønnsnivå uttrykt i antall grunnbeløp.

Den gule linjen dagens situasjon for de som har samlet 15 % biinntekt og overtid i løpet av yrkeslivet. Den blå viser dagens situasjon for de som ikke har noe overtid eller biinntekt. Den grå linjen viser vår tolkning av teksten i statsministerens brev av 3.juni.

Gitt denne tolkningen vil det bli reduksjoner i pensjonskostnader på sikt, men det vil da også gjenspeiles i lavere pensjon.

Tolkningen antas også å bli bestridt. Dette videre lov- og forskriftsarbeid det nærmeste halvåret vil være avgjørende.

Oppsummering

Det antas at folketrygdreformen faktisk trer i kraft i 2011. Etter at de endelige vedtak er gjort vil noen effekter gjøre seg gjeldende for pensjonsøkonomien allerede i 2010.

Det må antas at dette får konsekvenser for økonomien i en offentlig pensjonsordning. Vi kan se følgende elementer nå.

Element	Effekt på pensjon	Effekt på premie	Effekt på kostnad
Endring av opptjeningsmodell i folketrygden	Redusert folketrygd, dermed høyere pensjon fra virksomheten til store grupper	Litt økt premie fra 2011	Litt økt kostnad fra 2011
Endret regulering	Redusert pensjon og folketrygd	Redusert premie fra 2011 i størrelsesorden på ca 1 million.	Redusert kostnad fra 2010(?) i størrelsesorden 3 -4 millioner årlig for Båtsfjord kommune
Levealdersjustering	Redusert pensjon frem i tid	Lik eller redusert premie frem i tid	Lik eller redusert kostnad frem i tid
Bortfall av samordningsfordel etter vår tolkning	Redusert pensjon for mange frem i tid	Redusert premie, men sannsynligvis først etter noen år	Noe redusert kostnad frem i tid, men mindre effekt enn på premien
Innfasing/overgangsregler	Garantiregler gjør at pensjonen opprettholdes for en del årskull	Noe økte premieutgifter for de relevante årskullene	Marginal kostnadseffekt
Grunnlagsrente	Har ikke med pensjonsreformen å gjøre	Økt premie hvis vedtatt, størrelsesorden 8 - 10 millioner årlig	Ingen direkte kostnadseffekt

I sum tror vi at vi i perioden 2010 – 2015 vil oppleve noe reduserte kostnader og premier. Nivåene vil imidlertid være beskjedne i forhold til de samlede kostnader og premier.

Hvis grunnlagsrenten senkes vil denne effekten i perioden overskygge effekten av pensjonsreformen på premie.

Videre beholdes arbeidsgivers insentiver som i dag når det gjelder seniorpolitikk og AFP. Det er en underliggende vekst i antall som kan ta ut AFP de nærmeste årene. Her ligger det dermed også en kostnads- og premievekst dersom en ikke lykkes med å videreføre det relativt lave uttaket i Båtsfjord kommune.

Mer nøyaktige konsekvensberegninger kan utføres sent i høst da flere detaljer i det nye i regleverket forventes å være kjent.

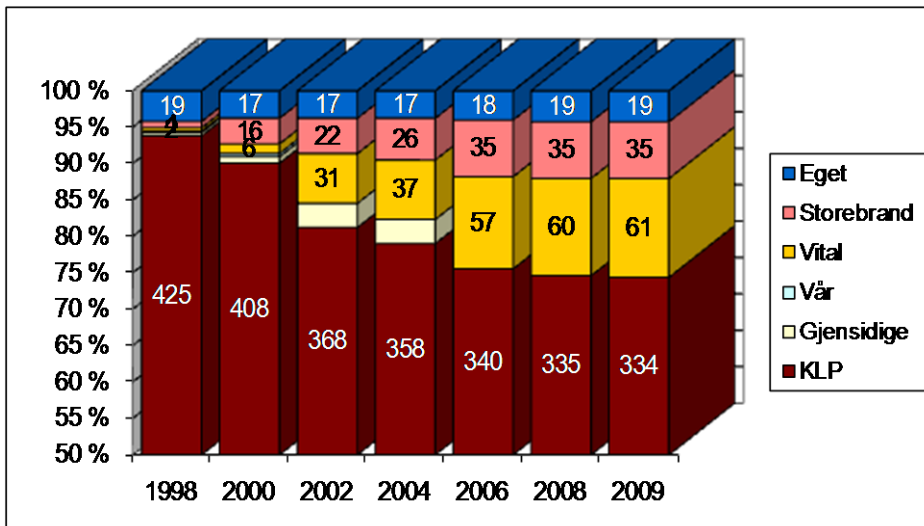
Forutsetninger i analysen

Det er fortsatt usikkert hvordan pensjonsreformen endelig blir, selv om den med sannsynlighet trår i kraft 1.1.2011. Retningen på ulike premieelementer er derfor vanskelig å fastsette, og det lange perspektivet er derfor mer usikkert.

Det kommunale pensjonsmarkedet – oppsummering

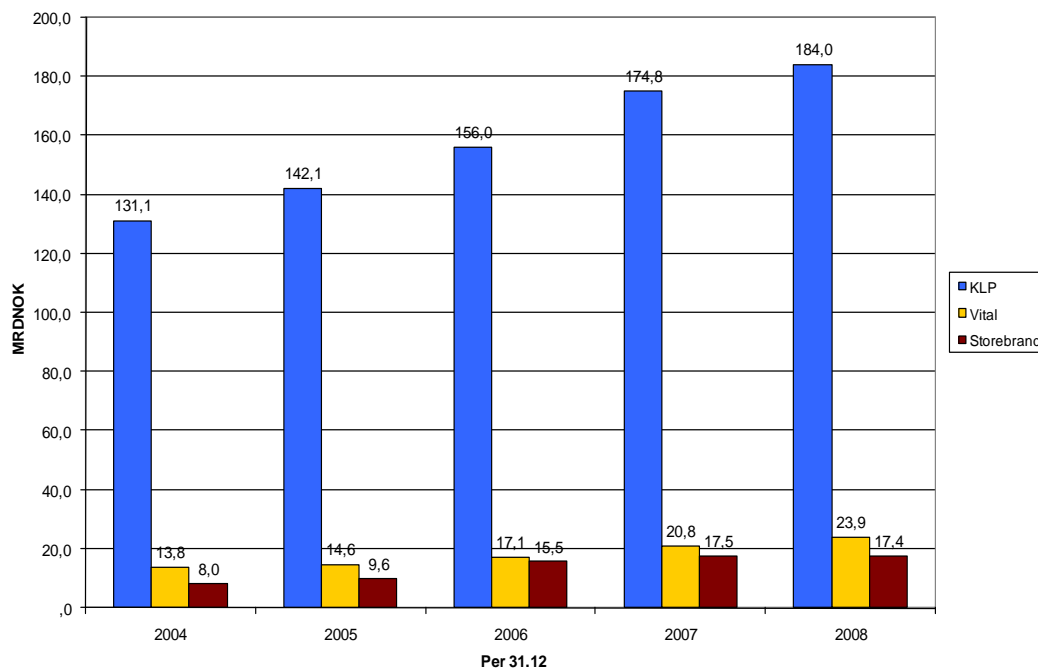
Markedsutviklingen 1998 – 2009

Figuren viser antall kommuner og fylkeskommuner fordelt på ulike leverandører.

Fond kommunal bransje 2004 – 2008

Fond Kommunal bransje

KLP

334 kommuner og fylkeskommuner benytter i dag KLP. KLP er fortsatt et spesialselskap tilpasset de særskilte utfordringer som det kommunale pensjonsproduktet byr på. KLP er et selskap i vekst. Veksten i fond har vært, og må fremover forventes å være sterkere enn avkastningen på midlene. Kundene i KLP må derfor også i fremtiden skyte til egenkapital.

Egen Kasse

Vurdering av egen kasse er ikke inntatt her. 16 kommuner benytter løsningen.

Eget Livselskap

Vurdering av eget livselskap er ikke inntatt her. 1 kommune (Oslo) benytter i dag denne løsningen.

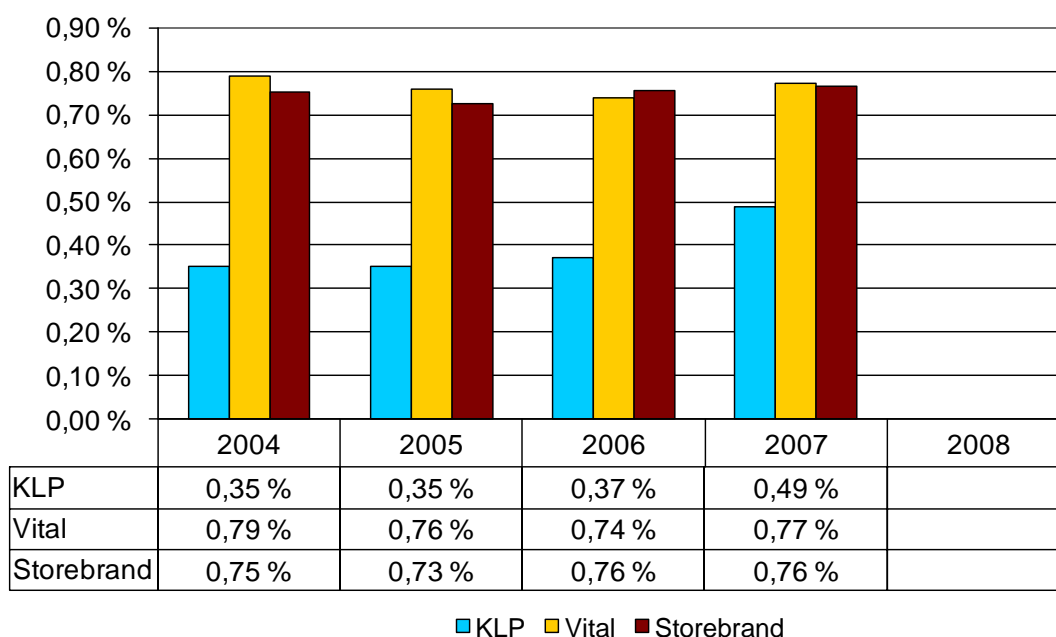
Felles pensjonskasse

Felles pensjonskasse er i dag ikke en benyttet løsning.

Vital og Storebrand

Eksterne eiere står for egenkapitalen i Vital og Storebrand. Underskudd på administrasjon må dekkes av eierne. Det samme gjelder avkastning under minste garanterte rente så lenge det ikke er bufferkapital å ta av. Dette gjenspeiles i noe høyere rentegarantipriser enn i KLP. Vital og Storebrand har historisk hatt utfordringer med å bli like kostnadseffektive som KLP. Den eneste farbare veien til lik effektivitet er nok vekst i kundemassen, da en stor del av kostnadene er faste.

Omkostninger Offentlig pensjon i % av kapital 2004 - 2007

Kilde: FNH

Demografisk analyse Båtsfjord kommune 1.1.2009

Innledning

Vi vil i følgende avsnitt gå gjennom nøkkeltall for Båtsfjord kommune.

Vi har mottatt bestandsopplysninger fra Storebrand per 1.1.2009 og sammenlignet med snitt i KLP.

Etter HTA 2004-2006 (videreført i HTA 2006-2008 og 2008-2010) er det nå tvungen utjevning på premie i hvert utjevningsfellesskap hos samtlige leverandører av offentlig tjenstepensjon. Det vil si at den årlige premien nå avhenger av det såkalte utjevningsfellesskapet³ hos leverandør.

Egen demografi har fortsatt noe betydning for den samlede premien. Dette har sammenheng med at premie for oppregulering av pensjoner sant premie for oppregulering av oppspart kapital knyttet til aktive medlemmer som følge av lønnsendringer utjevnes med den samlede premierserve som fordelingsnøkkel. De samme demografiske faktorene som påvirker premien har også betydning for premiereserven. En kommune med for eksempel høy snittalder, lang tjenestetid og høy uførhet vil dermed bære en større del av fellesskapets reguleringsutgifter.

---

³ Det er to definisjoner som er aktuelle. Premieutjevningsfellesskapet er definert i HTA, og den relevante definisjonen i dette tilfellet er kommunene. I tillegg vil risikoutjevningsfellesskapet kunne ha en annen definisjon. Risikoutjevningsfellesskapet påvirker premien den tradisjonelle forsikringsrisikoen i pensjonsforsikring, bl.a. uførhet og død.

Status per 1.1.2009

I tabell 1 har vi samlet nøkkeltall for Båtsfjord kommune per 1.1.2009. Tabellen viser bestandsopplysninger for medlemmer hos dagens leverandører og snittstørrelser fra fellesskapet til KLP.

Tabell1

	Båtsfjord kommune 2009	Snittstørrelser KLP 2009
Kvinneandel	80,00 %	77,26 %
snitt deltid for alle	86,36 %	81,63 %
Snitt Pensjonsgrunnlag	302 729	282 129
Lønn per årsverk	350 529	342 825
Snittalder i ordningen	43,97	45,21
Snitt fratredelse	66,50	66,40
Uføreandel total	17,45 %	13,6 %

Forklaring til tabellen

- **Kvinneandel** viser hvor stor andel av de ansatte som er kvinner.
- **Snitt deltid** viser gjennomsnittlig stillingsprosent. Tradisjonelt sett er det relativt mange som jobber deltid i offentlig sektor. I Båtsfjord kommunes tilfelle er snitt deltid litt høyere enn snittet blant kommunene hos KLP.
- **Snitt Pensjonsgrunnlag** viser gjennomsnittlig pensjonsgrunnlag tatt hensyn til stillingsprosent. Det vil derfor avhenge av både snitt deltid, og lønn per årsverk. Vi ser her at Båtsfjord kommune ligger noe høyere enn en gjennomsnittlig kommune hos KLP, grunnet høyere deltid.
- **Lønn per årsverk** er gjennomsnittlig lønn per årsverk ved 100 % stilling.
- **Snittalder i ordningen** viser gjennomsnittlig alder for aktive i pensjonsordningen.
- **Snitt fratredelse** er uttrykk for gjennomsnittlig pensjonsalder. Dette gjelder kun alderspensjon, og er et uttrykk for bruk av særaldersgrenser. Noen stillinger i offentlig sektor har særaldersgrenser som tillater vedkommende å gå av med alderspensjon før 67 år. For eksempel har hjelpepleier og fagarbeider særaldersgrense 65 år. Folketrygden slår først inn ved 67 år, og kommunen må dermed dekke hele alderspensjonen frem til 67 år.
- **Uføreandel** er definert som antall uføre dividert på antall aktive og uføre.

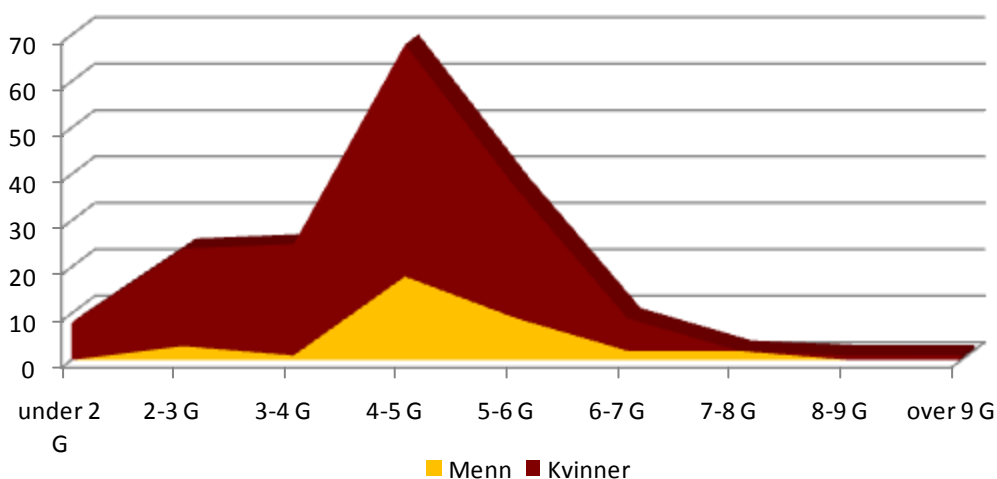
Demografiske profiler

De to neste figurene viser ansatte fordelt på kjønn, pensjonsgrunnlag og alder blant medlemmene.

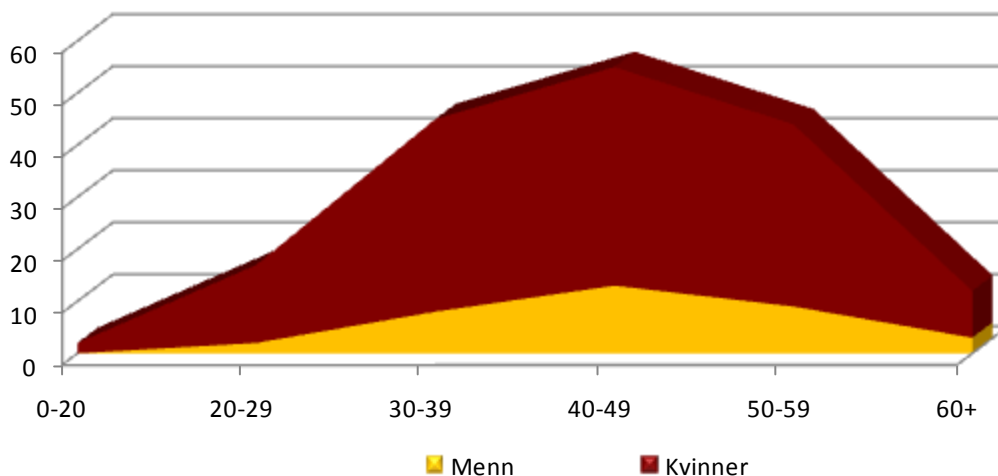
Ansatte fordelt på pensjonsgrunnlag og kjønn

Figur 15 viser ansatte fordelt på pensjonsgrunnlag og kjønn. Som figuren viser, er flesteparten av de ansatte kvinner. For kvinner der det flest ansatte i lønnsintervallet 4 – 5 G, og tilsvarende det for menn.

Figur 15 Ansatte fordelt på pensjonsgrunnlag og kjønn

Figur 16 Ansatte fordelt på kjønn og alder

Figur 16 viser alderssammensetningen i Båtsfjord kommune. Hovedtyngden av de ansatte er i aldersgruppen 40 - 49 år, og kommunen har nokså jevn fordeling av ansatte.

Uføreanalyse

Når et uføretilfelle oppstår, finansieres dette fra forsikringsfellesskapet hos pensjonsleverandøren. Motposten er at en andel av forsikringspremien som betales til livselskapet går til forsikringsfellesskapet. I kommende avsnitt ser vi på dagens uføresituasjon og hvordan utviklingen har vært i perioden 2003 -2009.

Tabell 2 viser detaljer om uførheten i Båtsfjord kommune. Per 1.1.2009 er det totalt 37 uføretilfeller. Uavhengig om man har individuell eller utjevnet premie, betaler man en risikopremie til forsikringsfellesskapet, og når et uføretilfelle oppstår, trekkes det fra forsikringsfellesskapet. Dersom det betales for lite inn til risikofellesskapet, må man i ettertid øke risikopremien.

Tabell 2

	2009
Uførhet	17,45 %
Antall	37
Andel menn	18,9 %
Andel kvinner	81,1 %
Snittalder menn	58,77
Snittalder kvinner	54,68
Hendelsesalder menn	55,51
Hendelsesalder kvinner	50,74

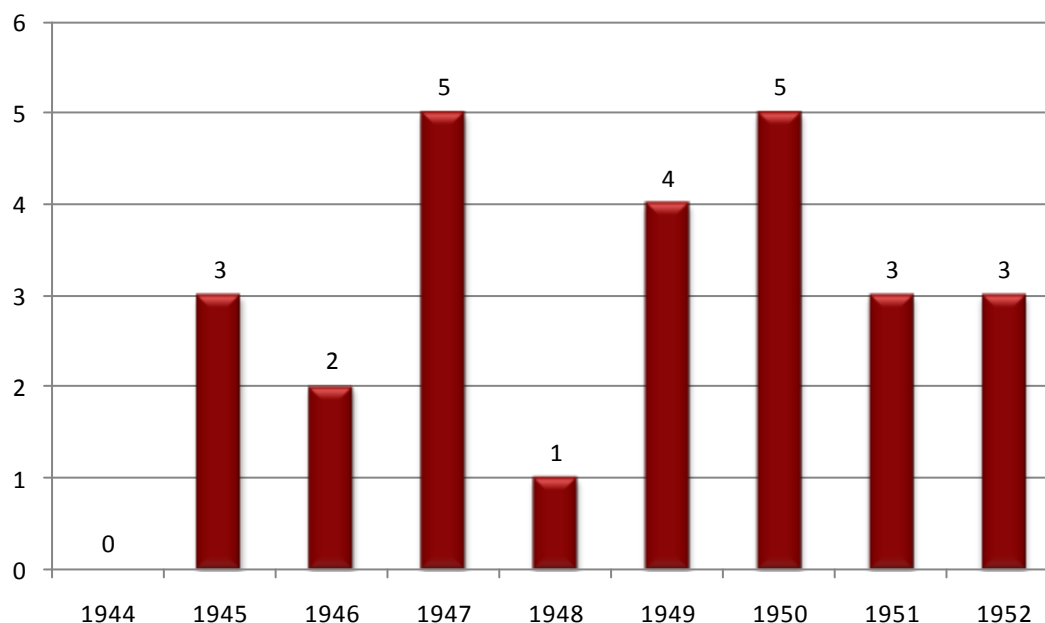
Tabell 2 viser nøkkeltallene for uførebestanden i Båtsfjord kommune. Det er klart flest kvinner som blir uføre. Hendelsesalder er her definert som alder ved oppstått uførhet.

Årskull

En hører mye om de kommende pensjonsforpliktelsene kommunene står overfor. Ved å se på alderskullene som nærmer seg pensjonsalder, og AFP – alder, har vi en god indikasjon på hvordan pensjonskostnadene vil utvikle seg i de kommende år. Ut fra figuren nedenunder, ser vi at årskullene øker betydelig. Årskullene 1947 og 1950 er de største kullene.

Merk for øvrig at dette er antall aktive, fullstendig antall personer vil være enda høyere, ettersom noen allerede kan ha andre pensjonsytelser, f. eks uførepensjon eller AFP. Figuren viser tydelig hvor stor økning i personer som nærmer seg AFP alder de neste årene.

Figur 17   **Årskull i Båtsfjord kommune**

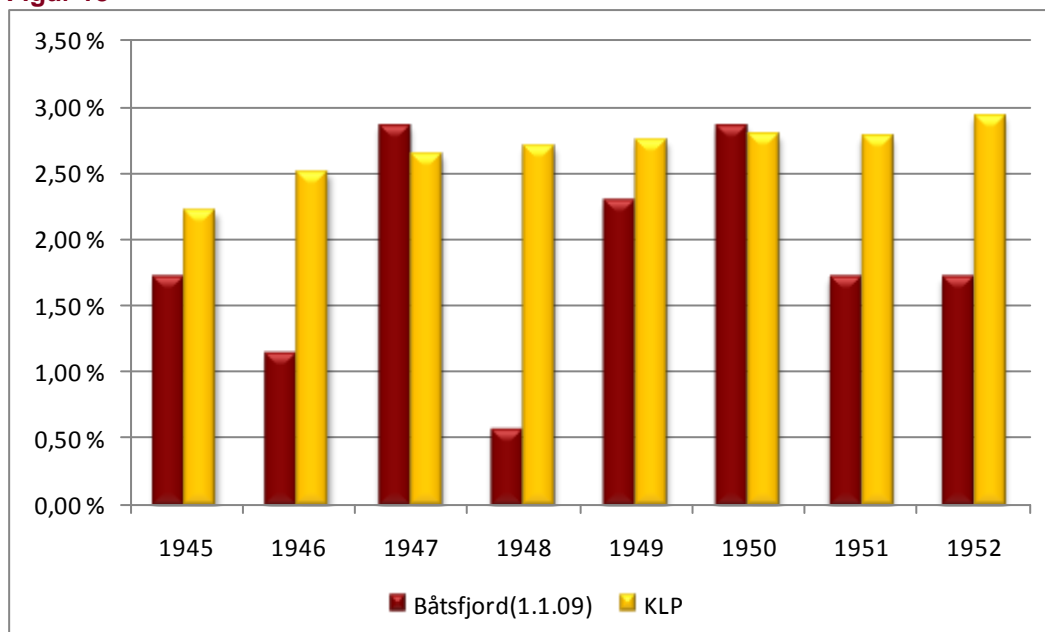

En person som er født i 1947, vil i kunne gå av med AFP 62 i løpet av 2009.

Dette er ingen særskilt situasjon hos Båtsfjord kommune, men en generell trend, ettersom etterkrigskullene er de største i Norgeshistorien, se illustrasjon.

Vi ser av figur 17 at årskullene hos Båtsfjord kommune vokser de kommende år. I figur 18 viser vi den relative andelen årskull i forhold aktive i bestanden. Sammenligner vi de opp mot fellesskapet i KLP, har vi en god indikator på om det er ekstra store årskull hos Båtsfjord kommune.

Figur 18

De røde søylene viser Båtsfjord kommune, og de gule søylene viser fellesskapet for kommuner i KLP. Av figuren ser vi at Båtsfjord kommune faktisk ikke har like store årskull som nærmer seg AFP alder som hva snittet hos KLP er. Kommunen står likevel ovenfor en stor gruppe ansatte som nærmer seg AFP alder.

Særskilt om AFP i Båtsfjord kommune

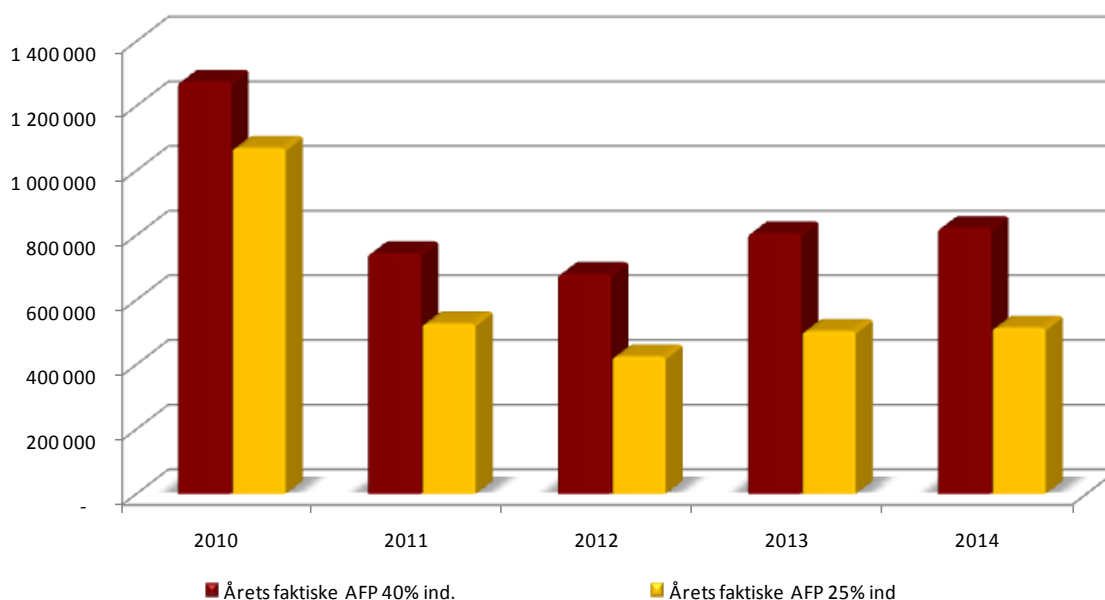
Per 1.1.2009 er det 6 personer som får AFP 62 ytelser. Dette tilsvarer en uttaksfrekvens på nærmere 50 %. Totalt er AFP ytelsene ca 1,1 millioner kr for 2009, gitt de personene som har løpende AFP ytelser per 1.1.2009. Med et estimert uttak på 40 % er oppdatert estimat ca 1,5 millioner og med 25 % uttak ca 1,3 millioner for innværende år.

Vi har foretatt en analyse av forventede AFP – utgifter i perioden 2010 - 2014.

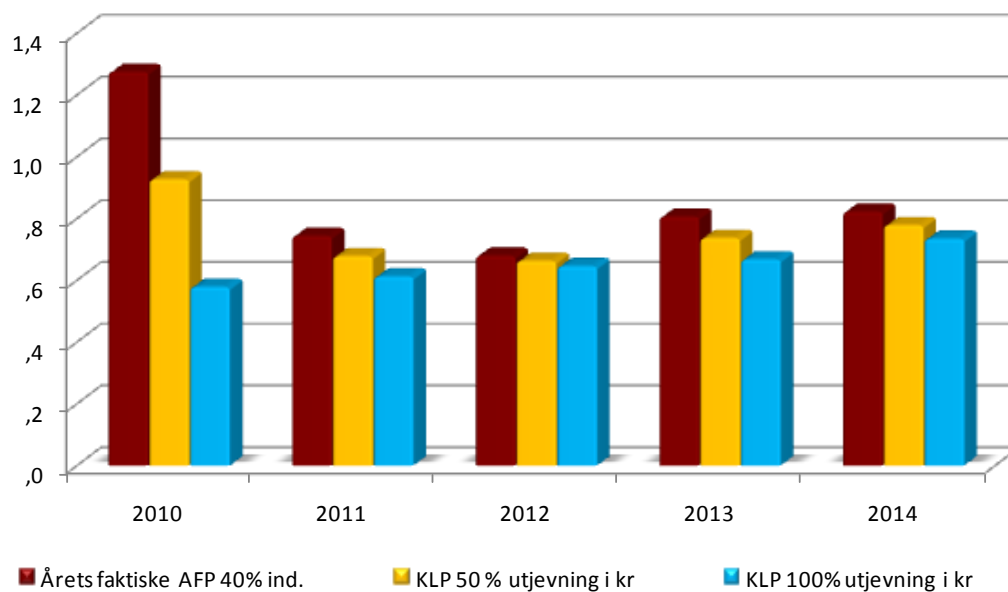
AFP i aldersgruppen 62 til 65 er særlig interessant i et leverandørvalg, da det er forskjeller i tilgjengelige finansieringssystemer mellom leverandørene. Hos enkelte leverandører kan man velge mellom utjevning og individuell beregning. Ved individuell beregning betaler man den reelle kostnaden som oppstår ved uttak av AFP 62- 65 i egen bestand.

Figur 19 40 % og 25 % AFP uttak

Nedeforstående figur viser estimert AFP kostnad, gitt dagens løpende AFP pensjonister , og at AFP ytelsen utgjør ca 60 % av dagens pensjonsgrunnlag. Figuren viser alternativene ved 40 % uttak og 25 % uttak.

Figur 20 Alternative finansieringsmodeller for AFP 62

Figur 20 viser estimert AFP kostnad, gitt 40% uttak, og at AFP ytelsen utgjør ca 60 % av dagens pensjonsgrunnlag. Figuren viser alternativene egenfinansiering, 50 % utjevning og 100 % utjevning. KLPs utjevningssatser er forutsatt å endres proporsjonalt med demografien i KLP i perioden.